

Det juridiske fakultet

Gjenbruk av opptak i andreinstans i straffesaker

Hvilken nytte har avspilling av opptak i andreinstans og kan slike opptak helt eller delvis erstatte direkte forklaringer i ankebehandlingen?

Anna Haddal

Masteroppgave i Rettsvitenskap, JUR-3902, vår 2024

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Bakgrunn og aktualitet	3
1.3	Rettskildebilde og metode	4
1.4	Avgrensninger og avhandlingens videre fremstilling	6
2	Opptakssystemet og reglene om opptak i retten.....	8
2.1	Bakgrunnen bak reglene om opptak.....	8
2.2	Gjeldende rett om opptak	13
2.2.1	Formålene bak reglene om opptak	13
2.2.2	Reglene om opptak i retten.....	16
2.2.3	Opptaksreglenes gjennomføring	19
3	Opptakets funksjon i ankerunden	21
3.1	Anke: overprøving eller omprøving	21
3.2	Opptakets nytte under ankesilingen	25
3.3	Opptakets nytte under saksforberedelsen til ankebehandlingen	29
3.4	Opptakets funksjon under ankebehandlingen	31
3.4.1	Rettslig regulering av adgangen til avspilling under ankebehandlingen.....	31
3.4.2	Økonomiske og praktiske hensyn	35
3.4.3	Effektivitet.....	37
3.4.4	Sakens opplysning.....	39
3.4.5	Kontradiksjon	42
3.4.6	Hensynet til vitnet	43
3.5	Opptakets nytte under domskonferansen og domsskrivingen.....	44
4	Avsluttende bemerkninger	46
	Referanseliste	49

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for avhandlingen er gjenbruk av opptak i ankeinstansen i straffesaker, med særlig søkelys på hvilken nytte avspilling kan få i de ulike stadiene i ankerunden og om avspilling egner seg for helt eller delvis å erstatte direkte forklaringer.¹

I 1970 ble Per Kristian Liland dømt av Eidsivating lagmannsrett til 21 års fengsel og inntil 10 års sikring for drapet på to menn. Liland hevdet hele tiden sin uskyld, og den 23. juni 1993 begjærte Liland saken gjenopptatt for andre gang. Denne gangen besluttet lagmannsretten at straffesaken skulle gjenopptas. Avgjørende for gjenopptakelsen sies å være et lydopptak som ble tatt i skjul av Lilands venn. Lydopptaket ble gjort under siste halvdel av hovedforhandlingen i straffesaken mot Liland i 1970. Det hevdes at gjenopptakelse ikke ville funnet sted dersom lydopptakene ikke forelå. Liland ble frikjent i 1994 etter at lagmannsretten avsa frifinnelsesdom.²

Liland-saken er et av Norges mest omtalte justismord.³ I etterkant av saken ble det på bakgrunn av lydopptakene åpnet debatt rundt spørsmålet om regelmessige lydopptak av straffesaker i retten. Etter hvert ble det også fremmet krav om å utstyre norske domstoler med opptaksutstyr.⁴ Liland-saken illustrerer hvilken avgjørende betydning lydopptak kan ha for å bevare rettssikkerheten.

I 2005 vedtok Stortinget at det skal gjøres lyd- eller videoopptak av forklaringer i norske rettssaler.⁵ Som følge av vedtaket ble det i både straffeprosessloven og tvisteloven innført

---

¹ Begrepet opptak er i avhandlingen ansett for å dekke opptak gjennom lyd- og bilde. Definisjonen er i tråd med lovens mening med ordet, jf. forskrift om opptak i retten § 2 første ledd og Prop. 63 L (2017-2018) s. 13. Videre i avhandlingen vil «opptak» brukes som et samlebegrep og der det anses nødvendig å presisere at det kun er tale om for eksempel lydopptak, vil dette presiseres i ordlyden.

² NOU 1996: 15 punkt 1.1.

³ Steinar Kristiansen, «Liland-saken» i Store norske leksikon, 9.mai 2022, <https://snl.no/Liland-saken> (lest 9. april 2024).

⁴ NOU 1996: 15 punkt 10.7.

⁵ Ot.prp.nr.51 (2004-2005) s. 19.

bestemmelser om domstolenes plikt til å ta opptak, se strpl. § 23 og tvl. § 13-7.⁶ I praksis har det likevel skjedd betydelig lite siden 2005 og lovendringene følges ikke opp.⁷

Temaet har fått mye oppmerksomhet i media, og mange har kritisert den manglende gjennomføringen, som hovedsakelig begrunnes i økonomi.⁸ Staten setter ikke av tilstrekkelige midler til å finansiere nødvendig opptaksutstyr og de enkelte domstolene kan derfor ikke prioritere dette. Beslutningen om at det skal gjøres opptak av norske rettssaker er altså foretatt, og det er konsensus blant aktørene om at systemet bør gjennomføres.⁹ Det som derimot er uklart er hvilken nytte slike opptak har og hva de skal brukes til.

I avhandlingen skal det undersøkes hvordan avspilling av opptak i andreinstans vil påvirke rettergangen slik den er nå. Opptak av forklaringer i retten har trolig mange fordeler, blant annet som dokumentasjon og som et sannhetsfremmende verktøy i førsteinstans. Liland-saken er et eksempel på en situasjon hvor opptak av rettssaker kan ha stor betydning for utfallet av en avgjørelse og dens mulighet til gjenopptakelse.¹⁰ Bruken og nytten av opptak i ankebehandlingen, spesielt om opptak egner seg som en erstatning for forklaringer i andreinstans, er derimot mer uklare. Regelverket som regulerer spørsmålet er også midlertidig og begrenset til domstolene som deltar i prøveprosjektet.

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen er i hvilke situasjoner opptak av parts- og vitneforklaringer i førsteinstans kan ha nytte i ankeinstansen, særlig om slike opptak helt eller delvis kan erstatte direkte forklaringer i ankebehandlingen. Avhandlingen vil på bakgrunn av straffeprosessuelle prinsipper vurdere de mulige fordelene og ulempene ved å benytte opptak i ankebehandlingen generelt, og som erstatning for direkte forklaringer i ankebehandlingen spesielt. Ettersom opptaksordningen er lovfestet, jf. strpl. § 23, diskuteres ikke spørsmålet om opptak bør eller ikke bør tas. Spørsmålet er heller hvordan slike opptak kan nyttiggjøres i ankebehandlingen.

---

⁶ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven, strpl.); Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven, tvl.).

⁷ Øyen (2022) s. 146.

⁸ Øyen (2022) s. 146.

⁹ strpl. § 23 og tvl. § 13-7 illustrerer dette.

¹⁰ Videre om fordelene i henholdsvis første- og tredjeinstans vil ikke behandles i avhandlingen.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

I Prop. 63 L (2017-2018) kom Straffeprosessutvalget med forslag til bestemmelser som åpnet opp for at opptak av parts- og vitneforklaringer i tingretten som hovedregel skal spilles av i lagmannsretten, for helt eller delvis å tre i stedet for muntlig og direkte avhør.¹¹ Forslaget ble av mange ansett som svært kontroversielt, noe som har ledet til stor debatt.¹² Enkelte mener at en ordning hvor opptak treer i stedet for direkte forklaringer vil bryte med en grunnpilar i norsk straffeprosess, nemlig muntlighet. Andre derimot, mener at avspilling er positivt ettersom det vil bidra til å sikre et materielt riktig resultat gjennom å vektlegge forklaringer gitt i tidsmessig nærhet til handlingen.¹³

I forarbeidene er det presisert at selv om spørsmålet om opptak helt eller delvis skal kunne tre i stedet for direkte forklaringer har vært utredet tidligere, så synes det «derimot ikke på bakgrunn av disse utredningene å kunne utlede noen klar oppfatning om hva svaret på dette spørsmålet bør være».¹⁴ Derfor skal dette undersøkes i det videre.

I hvilken utstrekning opptak av forklaringer kan tre i stedet for direkte forklaringer er et vanskelig spørsmål å løse ettersom det har konsekvenser for hele prosessens utforming. En avspillingsordning vil blant annet kunne være i konflikt med gjeldende prosessregler om muntlighet og bevisumiddelbarhet. Muntlighetsprinsippet, som står sterkt i straffeprosessen, og i norsk rettergang generelt, er et sentralt hensyn og begrunnelse for flere av reglene som vil utfordres av opptaksordningen. Avspilling av opptak vil kunne gå på bekostning av muntlighetsprinsippet i andreinstans ved at bevisførselen der vil belage seg på de muntlige forklaringene fra førsteinstans.

En opptaksordning vil også medføre positive endringer. En vesentlig fordel ved avspilling av opptak er den økte effektiviteten det vil medføre i ankeforhandlingen. Vitneførselen vil kunne kortes ned ved å kun spille av relevante deler slik at ankeforhandlingen konsentreres om de faktiske tvistespørsmålene. Hvilke hensyn som skal tillegges mest vekt er ikke avklart og masteravhandlingen skal derfor undersøke dette uavklarte spørsmålet.

---

¹¹ Prop. 63 L (2017-2018) s. 20.

¹² Jahre (2017) kapittel 1.

¹³ Leirvik (2018) kapittel 2.1.

¹⁴ Prop. 63 L (2017-2018) s. 6.

De seneste årene har det blitt mer og mer vanlig at privatpersoner selv tar lydopptak av forhandlingene i retten, slik som i Liland-saken. Bakgrunnen er antakeligvis oppfatningen om at opptak av forhandlingene er svært nyttig, blant annet som dokumentasjon. Det forekommer også, særlig i større og mer langvarige saker, at en av aktørene, oftest påtalemyndigheten, gjør lydopptak.¹⁵ Dette kan tyde på et behov og ønske om å innføre en opptaksordning.

Avhandlingens tema er svært dagsaktuelt ettersom det høsten 2023 ble bevilget mer penger til opptakssystemer i domstolene.¹⁶ Bevilgningen er en indikasjon på en positiv utvikling på veien mot en praktisk gjennomføring av opptak i retten. Regjeringens mål er at alle tingretter skal kunne ta lyd- og bildeopptak ved minst ett rettssted i løpet av 2025.¹⁷ I forkant av dette er det behov for en klargjøring av hvilken nytte opptak kan ha og hvordan bruken av disse vil integreres i dagens system. Dette er kjernen av avhandlingen.

1.3 Rettskildebilde og metode

Avhandlingens problemstilling vil i hovedsak besvares ved bruk av alminnelig rettsdogmatisk metode. Rettsdogmatikk defineres som en metode å fremstille gjeldende rett på ved å analysere relevante rettskilder.¹⁸ Avhandlingen vil også inneholde enkelte rettspolitiske innslag der det anses nødvendig. De rettspolitiske innslagene vil være tydelig markert i avhandlingen.

Avhandlingens tema og problemstilling befinner seg innenfor straffeprosessens rettsområde. Straffeprosess er reglene om rettergangsmåten i straffesaker og omfatter alt fra etterforskning til domfellelse. Straffeprosessen reguleres av straffeprosessloven, som kommer til anvendelse i «saker om straff», jf. strpl. § 1. Loven inneholder reglene som gjelder for alle de involverte i en straffesak, herunder mistenkte, tiltalte og siktede, samt fornærmede, vitner, påtalemyndigheten og domstolene.

---

¹⁵ Jahre (2017) kapittel 2.1.

¹⁶ Domstoladministrasjonen (2023) s. 3.

¹⁷ Pressemelding nr. 75-2023, *Mer lyd og bilde i domstolene*, 6. oktober 2023, fra justis- og beredskapsdepartementet.

¹⁸ Skoghøy (2018) s. 21.

Formålet med straffeprosessen er å sikre at de involverte i straffesaker behandles rettferdig i prosessen. Å sikre en rettferdig rettsprosess er en folkerettslig forpliktelse etter EMK art. 6.¹⁹ For å sikre en rettferdig rettergang, har vi i straffeprosessen flere rettssikkerhetsprinsipper. Kontradiksjonsprinsippet, muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet er tre særlig sentrale prinsipper som alle vil bli påvirket dersom opptak vil tre i stedet for direkte forklaring i ankebehandlingen.

At opptak skal tas dersom det er tilgjengelig utstyr for det, er som nevnt lovregulert. Det som derimot ikke er lovregulert, er selve bruken av disse opptakene. Bruk av opptak er imidlertid forskriftsregulert i forskrift om opptak i retten og forskriften er dermed gjeldende rett i den sammenheng.²⁰ Forskriften har derimot et begrenset geografisk virkeområde og gjelder kun utvalgte domstoler, herunder de som er en del av prøveprosjektet.²¹ Bruk av opptak utenfor de aktuelle domstolene reguleres ikke av forskriften, i så tilfelle vil det være tale om en analogisk anvendelse. Forskrift er uansett en relevant rettskilde ved vurderingen av bruk av opptakene. På samme måte som en lov, er en forskrift også bindende overfor borgerne og myndighetene, men en forskrift har som utgangspunkt lavere rettskildemessig vekt enn lovtekst.²² Hjemmelsloven, som i dette tilfellet er straffeprosessloven er derfor overordnet forskriften. Forskriften må således tolkes i lys av og ikke stride imot straffeprosessloven.

Opptakenes nytte i ankebehandlingen er ikke avklart i norsk rett. Avhandlingen skal derfor bidra til å fastlegge hvilke rettslige skranker som gjelder for blant annet gjenbruk av forklaringer i ankebehandlingen i eksisterende prosesslovgivning. For å gjøre dette er det avgjørende å se hen til forarbeider. Forarbeider gir uttrykk for lovgivers intensjon og formål

---

¹⁹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950. (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, EMK).

²⁰ Forskrift 28. september 2018 nr. 1471 om opptak i retten.

²¹ Avspillingsadgangen etter forskriften gjelder kun for Hålogaland lagmannsrett for avspilling av opptak tatt ved Nord-Troms og Senja tingrett, samt Gulating lagmannsrett for avspilling av opptak tatt ved Sør-Rogaland tingrett, jf. forskrift 17. oktober 2018 nr. 1577 om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for § 1. Sør-Rogaland tingrett er betegnelsen på Jæren, Stavanger og Dalane tingrett etter sammenslåingen i 2021.

²² Skoghøy (2018) s. 257.

med vedtatte bestemmelser, samt vurderingene bak nye lovforslag. Generelt sett har forarbeider derfor høy rettskildemessig vekt.²³

Ettersom opptak i svært liten grad gjøres i praksis, foreligger det også lite relevant rettspraksis på området. Der det unntaksvis finnes praksis på området vil denne anvendes som tolkningsbidrag. Annen forskning på området er det også lite av. Dette medfører en metodisk utfordring knyttet til tilgjengelige rettskilder i form av juridisk teori. Konsekvensen av manglende juridisk teori og rettspraksis er at forarbeidene blir den helt sentrale rettskilden utenom loven.²⁴ Prøveprosjektene som har foregått de siste årene er også en form for forskning innenfor temaet, og erfaringsrapportene som er kommet av disse, vil derfor vektlegges i avhandlingen. Erfaringsrapportene gir uttrykk for hva som har og ikke har fungert under prøveprosjektet og kan dermed gi indikasjoner på hvilke hensyn som er relevante i en vurdering av hva opptakene kan brukes til i ankebehandlingen, og om de egner seg for helt eller delvis å erstatte direkte forklaringer.

Folkeretten har stor innflytelse på norsk straffeprosess og straffeprosesslovens regler «gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat», jf. strpl. § 4 første ledd. Der det foreligger relevante folkerettslige forpliktelser, vil disse redegjøres kort for. I Sverige har en opptaksordning funnet sted siden 2008, etter reformen «En modernare rättegång».²⁵ Gjeldende rett i Sverige er at lyd-og bildeopptak skal tas av alle avhør i tingsrättens (tingrettens) med mindre særskilte grunner tilsier at opptak ikke skal tas.²⁶ Ettersom reglene om opptak og anke er ulike i Norge og Sverige, kan man ikke uten videre bygge på erfaringene som er gjort i Sverige. Svensk rett vil derfor kun ses hen til som illustrasjon for hvordan opptak kan brukes og eventuelle erfaringer av betydning for norsk rett.

1.4 Avgrensninger og avhandlingens videre fremstilling

Avhandlingen vil sette søkelys på opptak i straffeprosessen, og en naturlig avgrensning i den sammenheng er mot opptak i sivilprosessen. Målet med avhandlingen er først og fremst å avklare situasjonen på straffeprosessens område, og de to prosess-systemene er så vidt ulike at

---

²³ Skoghøy (2018) s. 39.

²⁴ Høgberg og Sunde (2019) s. 129.

²⁵ NOU 2011: 13 s. 190-191.

²⁶ NOU 2011: 13 s. 191.

en analyse av sivilprosessen ikke vil bidra nevneverdig til dette. I enkelte deler av avhandlingen er det likevel trukket paralleller til sivilprosessen der dette kan belyse straffeprosessuelle problemstillinger.

Videre avgrenses avhandling til opptakenes nytte i ankebehandlingen i lagmannsretten. Opptak vil ha ulike funksjoner i de ulike instansene og det anses derfor nødvendig å avgrense slik. Avhandlingen vil heller ikke behandle spørsmålet om privates adgang til å foreta opptak under rettens forhandlinger ettersom private opptak bygger på andre regler og prinsipper. Opptak foretatt forut for hovedforhandlingen i straffesaken, vil heller ikke behandles.²⁷

Innledningsvis vil kapittel 2 presentere bakgrunnen bak reglene om opptak, herunder den historiske utviklingen av reglene samt hvilke hensyn som har lagt grunnlaget for de nåværende reglene. Hvilken gjennomføring opptaksreglene har i dagens rettssystem, vil også redegjøres for. Kapittel 3 tar for seg kjernen av avhandlingen, nemlig opptakets nytte i ankerunden. Her vil de ulike stadiene i ankerunden gjennomgå med søkelys på bruken av opptak og dets betydning for straffeprosessen. Avslutningsvis vil jeg i kapittel 4 foreta en sammenfatning av de viktigste funnene i avhandlingen og komme med noen avsluttende bemerkninger til det videre arbeidet med opptakssystemet.

---

²⁷ Videre regler om opptak, herunder utlån, innsyn osv. vil ikke bli behandlet i avhandlingen.

2 Opptakssystemet og reglene om opptak i retten

2.1 Bakgrunnen bak reglene om opptak

Fremleggelse av bevis ble fra begynnelsen av rettshistorien gjort ved muntlig fremstilling. Skriftlige bevis ble først anerkjent i rettsprosessen på slutten av 1600-tallet, men i løpet av 1700-tallet gikk saksbehandlingen i sivile saker over til å i hovedsak være skriftlig.²⁸

Bevisene ble etter denne endringen mer etterprøvbare og rettssakene mer formelle. Skiftet fra kun å føre muntlige bevis til å inkludere skriftlige bevis, kan sies å være et skritt mot en modernisering av rettssystemet. Som på alle andre områder, må også rettssystemet tilpasse seg samfunnets stadige utvikling. Dette til tross for at rettssystemet har vært sterkt preget av tradisjonelle metoder. I mer moderne tid har muntlighet igjen blitt det helt sentrale.

Muntlige forhandlinger, hvor parter og vitner presenterer saken og forklarer seg muntlig, og øvrige bevis leses opp for den dømmende rett, har i moderne tid nærmest alltid vært sentralt i norsk rettergang. I 1915, ved tvistemålslovens vedtakelse, ble også prinsippet om muntlig rettsprosess lovfestet.²⁹ Bakgrunnen for den sterke betydningen av muntlighet, har vært oppfatningen om at muntlighet gir det beste grunnlag for bevisføring og effektivitet, i tillegg til at muntlighet sies å ha en sannhetsfremmende effekt. Muntlighet er også egnet til å sikre hensynet til kontradiksjon og en rettferdig prosess.³⁰ Den historiske utviklingen av reglene om opptak har vært preget av den tradisjonelt sterke vektleggingen av muntlighet i norsk prosessrett.

De siste tiårene har vi sett en stadig større utvikling innen teknologi som har ført til en økende digitalisering av samfunnet. Digitale systemer har naturligvis også satt sitt preg på den juridiske hverdagen og nye og mer komplekse juridiske spørsmål har blitt presentert. Digital bevisføring er et produkt av denne utviklingen. I den strategiske planen for domstolene 2025, er ett av de fire målene «digitalt rettsliv».³¹ Målet er en følge av Domstoladministrasjonens

---

²⁸ Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) s. 29.

²⁹ Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven, tvml.) (opphevet) § 217 første ledd første punktum.

³⁰ NOU 2016: 24 s. 139-140.

³¹ «Strategisk plan for domstolene 2025 – Domstolene 2025» Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/strategisk-plan/> (lest 28. april 2024).

ønske om en mer digital domstol. Digitalisering av domstolene har lenge vært et tema og reglene om opptak er blant endringene som skal sørge for et mer moderne rettssystem.

Om det bør tas opptak av forhandlingene i straffesaker har blitt diskutert i flere tidligere utredninger og rapporter.³² Temaet har vært gjenstand for debatt over lang tid og har dermed vært nøye vurdert. De tidligere vurderingene har både belyst temaets positive og negative sider, samt bidratt til utarbeidelsen av det som nå er gjeldende rett. I Prop. 63 L (2017-2018) uttales følgende:

*«Anbefalingene i disse utredningene har gjennomgående vært at rettsmøter bør dokumenteres i større utstrekning og på andre måter enn etter gjeldende rett, herunder at det bør tas opptak under rettsmøter også i straffesaker. Det synes blant annet å være bred enighet om at forklaringer avgitt under hovedforhandling bør sikres ved opptak i straffesaker, og at dokumentasjonen fortrinnsvis bør skje gjennom lyd- og bildeopptak».*³³

Om det skal tas opptak av forhandlingene i retten har vært diskutert over lang tid. Helt tilbake til 1969 ble spørsmålet om det burde tas lydopptak vurdert. Straffeprosesslovkomiteen vurderte i sin innstilling fra 1969 om lydopptak burde tas i bruk som supplement til eller erstatning for vanlig protokollasjon.³⁴ På dette tidspunktet fantes det ikke regler om lydopptak i verken straffeprosessen eller sivilprosessen, men man antok at lydopptak ville bli praktisk i fremtiden.³⁵ Det ble ikke anbefalt å påby at retts sakene ble tatt opp med lydopptak, heller at det bør være adgang til det i situasjoner hvor retten finner grunn til det.³⁶ Departementet sluttet seg til lovkomiteens betraktninger.³⁷ Noen år senere, ved § 6 i forskrift 15. november 1985 nr. 1911, ble en tilsvarende regel som ble anbefalt av lovkomiteen og departementet vedtatt.³⁸ Her ble det bestemt at lydopptak av forhandlinger under hovedforhandling i

---

³² NOU 2016: 24 s. 171.

³³ Prop. 63 L (2017-2018) s. 11.

³⁴ NUT 1969: 3 s. 121.

³⁵ NUT 1969: 3 s. 122.

³⁶ NUT 1969: 3 s. 126.

³⁷ Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 87.

³⁸ Forskrift 15. november 1985 nr. 1911 om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak (opphevet).

tingretten og lagmannsretten kan foretas «når retten finner grunn til det».³⁹ Gjennom denne forskriftsbestemmelsen fikk altså retten makten over å avgjøre når opptak skulle tas.

I NOU 1992: 28 presenterte to-instansutvalget flere fordeler opptak ville ha og uttalte at «det er lett å se fordeler ved fullstendig lydopptak av forklaringene».⁴⁰ Likevel konkluderes det her med at fordelene ved protokollasjon veier tyngre.⁴¹ Departementet foreslo heller ikke en plikt til å foreta lydopptak. Bakgrunnen var en usikkerhet om fordelene ville veie tyngre enn ressursene et slikt system ville kreve. Heller ikke protokollasjonsordningen som ble foreslått av utvalget, ville departementet innføre.⁴²

Noen år senere, ved forskrift 10. mars 1997 nr. 1097, ble det bestemt at det skulle foretas en prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker.⁴³ Prøveordningen varte i to år og ble i ettertid evaluert av Richard H. Knoff som konkluderte med at lydopptak bør innføres permanent i straffesaker.⁴⁴

Årene etter ble bruk av opptak i straffesaker anbefalt ved flere anledninger.⁴⁵ I disse tilfellene ble opptakets funksjon i blant annet ankeinstansen og ved gjenopptakelse særlig vurdert. Dette var første gang selve bruken av opptakene ble grundig diskutert. Tidligere hadde vurderingene i hovedsak dreid seg om spørsmålet om opptak skulle tas eller ikke.

I sivile saker ble plikten til å foreta opptak av forklaringer innført ved tvistelovens ikrafttredelse i 2008, se tvl. § 13-7. På dette tidspunktet var en slik plikt ikke innført for straffesaker, til tross for at det ved flere anledninger tidligere hadde blitt argumentert for at opptak burde finne sted, også i straffesaker. I tvistemålsutvalgets utredning angående en

---

³⁹ Forskrift om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak § 6 første ledd.

⁴⁰ NOU 1992: 28 s. 76.

⁴¹ NOU 2016: 24 s. 171 med videre henvisning til NOU 1992: 28 s. 76-77.

⁴² Ot.prp.nr. 78 (1992-1993) s. 44.

⁴³ Forskrift 10. mars 1997 nr. 1097 om prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker.

⁴⁴ Prop. 141 L (2009-2010) s. 73.

⁴⁵ Se blant annet NOU 1996: 15 Liland-saken, NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter og NOU 2007: 7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie, jf. NOU 2016: 24 s. 171.

innføring av regler om lyd- og bildeopptak i sivile saker, uttales det at utvalget finner det «nærliggende at en tilsvarende reform i tilfelle gjennomføres for straffesaker».⁴⁶

Årene etter opptakplikten ble lovfestet i sivile saker, ble vurderingene om en slik plikt skulle finnes i straffesaker hyppigere. Dette var en naturlig følge av endringen i tvisteloven, spesielt med tanke på anbefalingene som ble gitt angående straffesaker.

I Prop. 141 L (2009–2010) uttalte departementet at «de fleste høringsinstansene som har uttalt seg om forslaget ved høringen av de to nevnte rapportene, støtter forslaget om at det skal tas opptak i straffesaker».⁴⁷ Videre uttalte departementet at etter deres syn «taler rettssikkerhetsgrunner for at forklaringer avgitt under hovedforhandlingen i straffesaker bør sikres for ettertiden».⁴⁸ Etter dette ble det tydeligere at det forelå en generell oppfatning om at opptak burde finne sted i norske rettssaler.

Domstoladministrasjonen gjennomførte i 2009 en forstudie av lyd- og bildeopptak i domstolene som noen år senere ble oversendt til Justis- og beredskapsdepartementet. I januar 2014 ba Justis- og beredskapsdepartementet Domstoladministrasjonen om å legge frem revidert forslag om opptak i retten. Domstoladministrasjonen anbefalte i sitt reviderte forslag å etablere et forprosjekt, og i 2016 startet et prøveprosjekt med opptak i retten. Formålet med prøveprosjektet var å teste ut utstyret og den praktiske gjennomføringen, samt å ta stilling til hvordan ordningen eventuelt skulle innføres i regelverket.⁴⁹ Opptaksutstyret er kostbart, og det var derfor ansett nødvendig med et prøveprosjekt for å sikre at det har ønsket effekt. Prøveprosjektet gikk ut på at forklaringer av alle parter og vitner under hovedforhandling skulle tas opp gjennom lyd og bilde. Opptaksordningen gjaldt i både sivile saker og straffesaker. De første domstolene som satt i gang med prosjektet var Nord-Troms tingrett og Hålogaland lagmannsrett.⁵⁰

Parallelt med utviklingen av forslaget om et prøveprosjekt, oppnevnte regjeringen i 2014 *straffeprosessutvalget* som skulle utforme forslag til ny straffeprosesslov. Mandatet til

---

⁴⁶ NOU 2016: 24 s. 171 med videre henvisning til NOU 2001: 32 A s. 643.

⁴⁷ Prop. 141 L (2009-2010) s. 74.

⁴⁸ Prop. 141 L (2009-2010) s. 74.

⁴⁹ Domstoladministrasjonen (2022) s. 9.

⁵⁰ Prop. 63 L (2017-2018) s. 8.

utvalget innebar å vurdere den teknologiske utviklingen i samfunnet og hvilken påvirkning dette ville ha på regelverket. Utvalget skulle spesielt også vurdere behovet for opptak under hovedforhandling.⁵¹ Utredningen ble avgitt 3. november 2016 hvor det blant annet ble anbefalt å implementere regler om opptak i norsk straffeprosess.⁵²

I 2018 ble det bevilget midler til å utvide prøveprosjektet til også å omfatte avspilling av opptak av forklaringer gitt i en lavere instans under en eventuell ankebehandling.⁵³ De tidligere utredningene og vurderingene hadde i all hovedsak knyttet seg til om man skulle ta opptak eller ikke, og lite om hvordan opptakene skulle brukes. Prøveprosjektets utvidelse var et nyttig verktøy for denne vurderingen. I forbindelse med utvidelsen av prøveprosjektet ble det utformet en forskrift som skulle regulere adgangen til å spille av opptak, for helt eller delvis å tre i stedet for direkte forklaringer i ankebehandlingen. Forskrift om opptak i retten trådte i kraft 1. oktober 2018 i samsvar med strpl. § 331 femte ledd og gjelder for opptak foretatt i henhold til straffeprosessloven og tvisteloven.⁵⁴ Forskriften gir regler om opptaket, avspilling av opptak i stedet for direkte forklaringer for retten og avspilling av opptak ved vurderingen av om en anke skal nektes fremmet.⁵⁵ I 2019 ble prosjektet utvidet til også å gjelde Jæren tingrett (Sør-Rogaland tingrett nå) og Gulating lagmannsrett.⁵⁶ Prøveprosjektet var vellykket i å gi domstolene et godt grunnlag for vurderingen av om det burde innføres en opptaksplikt i straffesaker, samt om bruken av opptakene i ankeinstansen.⁵⁷

Plikten til å foreta opptak i straffesaker ble endelig innført i 2018 gjennom strpl. § 23. Bestemmelsen bygger på den tidligere strpl. § 127 som bestemte at retten kunne ta opp forklaringer og andre deler av forhandlingene ved «mekaniske» midler. Dette ble derimot

---

⁵¹ Prop. 63 L (2017-2018) s. 6.

⁵² NOU 2016: 24 s. 171-172.

⁵³ Prop. 63 L (2017-2018) s. 8.

⁵⁴ Forskrift om opptak i retten § 1 første ledd.

⁵⁵ Forskrift om opptak i retten § 1 annet ledd.

⁵⁶ Arne Krokan, «Digital transformasjon av domstolene – en utdypning», vedlegg til NOU 2020: 11 Den tredje statsmakt, 2020, s. 7.

⁵⁷ Pressemelding nr. 75-2023, *Mer lyd og bilde i domstolene*, 6. oktober 2023, fra justis- og beredskapsdepartementet.

sjeldent gjort.⁵⁸ Bestemmelsen var heller ikke å anse som en alminnelig hjemmel for opptak i retten.⁵⁹ Da bestemmelsen ble endret i 2018, ble den utformet til å være tilsvarende bestemmelsen i tvisteloven. Plikten til å foreta opptak, som hadde vært lovfestet i sivile saker i lang tid, ble nå også etablert for straffesaker. Endringer av strpl. § 23 medførte at retten fikk en betraktelig større plikt og adgang til å foreta opptak.

2.2 Gjeldende rett om opptak

2.2.1 Formålene bak reglene om opptak

Departementet har ved flere anledninger uttalt at gode grunner taler for at det bør tas opptak av forklaringer i straffesaker og at fordelene med opptak overstiger ulempene.⁶⁰ At opptak skal foretas i norske rettsaler har derfor blitt anbefalt flere ganger. I det følgende vil det gjøres rede for de spesifikke grunner som blir vektlagt og hvilke underliggende prinsipper som motiverer denne anbefalingen.

Departementet har uttalt at argumentene som talte for en opptaksordning i sivile saker, også ville gjelde for straffesaker.⁶¹ Det er derfor naturlig å også gå inn på formålene presentert i Ot.prp.nr. 51 (2004-2005). Fra proposisjonen vil departementet særlig fremheve

«at opptak sikrer presis dokumentasjon om hvordan rettsmøtene foregikk, og at en slik form for notoritet har en selvstendig verdi for de involvertes rettsikkerhet. Det antas at opptak vil skjerpe aktørene i saken og motvirke uønsket prosessatferd. En visshet om at opptak kan bli brukt imot en, antas også å motvirke falske og tilpassede forklaringer.»⁶²

Det første som nevnes av departementet er at opptak av forhandlingene i retten sikrer en presis dokumentasjon av hendelsesforløpet. Opptaket er fullstendig objektivt og gir en grundig og presis gjengivelse av partenes forklaringer og selve rettsforhandlingene. I tillegg til lyd, blir også andre omstendigheter, slik som kroppsspråk, fanget opp når det tas lyd- og

---

⁵⁸ Prop.141 L (2009-2010) s. 73 med videre henvisning til Prop. 1 S (2017-2018) punkt 4.3.3 side 71, jf. Innst.6 S (2017-2018) side 15.

⁵⁹ Keiserud mfl., *Straffeprosessloven lovkommentar*, note 3 til § 23, Juridika.no (lest 12. mars 2024).

⁶⁰ Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) s. 236-237.

⁶¹ Prop. 63 L (2017-2018) s. 12.

⁶² Prop. 63 L (2017-2018) s. 12-13.

bildeopptak. Dette er essensielt for å få et helhetlig bilde av situasjonen i retten. Slik vil også risikoen for misforståelser reduseres og rettsikkerheten styrkes. Lyd- og bildeopptak er både troverdig og presist, og kan derfor være avgjørende for en rettferdig avgjørelse. Bevis som er sikret gjennom lyd og bilde sikrer også notoritet, blant annet gjennom opptakets objektivitet og troverdighet. Opptaket endres heller ikke i ettertid og forblir i opprinnelig form, til forskjell fra en direkte forklaring.

Videre i proposisjonen la departementet vekt på det faktum at opptak kan bidra til å skjerpe aktørene i saken og motvirke uønsket prosessatferd. Når det tas opptak overvåkes hele rettssalen konstant, som vil kunne føre til en større bevissthet angående atferden til partene. En naturlig reaksjon på overvåkning, er å opptre mer profesjonelt. Ved uetisk oppførsel fra aktørene, vil opptaket også fungere som bevis og dermed skape konsekvenser. På denne måten vil lyd- og bildeopptak virke positivt på opptreden til samtlige av sakens aktører.

Opptakets mulighet til å redusere falske og tilpassede forklaringer blir også trukket frem som et positivt argument. I rettssaker i dag er det neppe uvanlig at parter og vitner forklarer usannheter eller endrer på sin forklaring, enten bevisst eller ubevisst. Å forklare seg uriktig på denne måten er etter strl. § 221 ulovlig, men disse forholdene kan være vanskelige å bevise uten opptak.⁶³ Opptak er en presis og objektiv gjengivelse av hendelsesforløpet i en rettssak. Dette vil bidra til å enklere avsløre tilpassede og uekte forklaringer. Opptaket vil på denne måten antakelig bidra til å redusere antall løgner.

I Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) la departementet stor vekt på opptakets funksjon i ankebehandlingen. Spesielt nevnes opptakets mulighet til å komprimere ankeforhandlingen. Opptaket utgjør ifølge departementet et viktig verktøy for å fokusere ankeforhandlingen på de reelle tvistesporåsmålene ved at det blir gjennomført færre gjentakende forklaringer og spørsmål. Også muligheten til å etterprøve forklaringene i rettsforhandlingene bidrar ifølge departementet positivt til konsentrasjonen av ankebehandlingen.⁶⁴ Slik konsentrasjon av ankebehandlingen bidrar til å opprettholde en effektiv saksbehandling.

---

⁶³ Lov 20. Mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven, strl.).

⁶⁴ Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) s. 236-237.

Departementet la videre vekt på det første avhøret og dets viktighet i form av bevisverdi og uttalte:

«Det som er forklart under det første avhøret, vil som oftest ha større bevisverdi. Det er da det vil foreligge de ferskeste minnene om de forhold det blir gitt forklaring om. Muligheten for å bli konfrontert med hva som ble forklart under hovedforhandlingen, bør på denne bakgrunn bidra til å begrense et eventuelt nytt avhør til forhold som ikke ble berørt under hovedforhandlingen, som den avhørte har skiftet mening om, eller som ble gjenstand for uklare spørsmål eller svar. I de sistnevnte tilfellene vil det noen ganger kunne være grunn til å spille av deler av avhøret for å få bedre forberedte spørsmål.»⁶⁵

Avspilling av opptak fra førsteinstans vil bidra til at det første avhøret blir tillagt mest vekt ved at dette avhøret blir spilt av i stedet for at det foretas en ny forklaring. Slik vil bevisverdien til forklaringen bevares med tanke på dens tidsnærhet til handlingen.

Også opptakets nytte ved vurderingen av om det skal kreves gjenåpning blir lagt betydelig vekt på av departementet. Opptaket vil kunne belyse feil eller liknende forhold som mulig kan ha virket inne på den tidlige dommen, slik som tilfellet i Liland-saken. På denne måten foreligger det et større og mer solid grunnlag for å kunne vurdere om en sak skal godkjennes gjenopptatt eller ikke.⁶⁶

Etter departementets syn talte mye «for at fordelene med opptak av parts- og vitneforklaringer klart vil overstige ulempene og kostnadene til investeringer og drift».⁶⁷ I det videre vil likevel noen mulige negative konsekvenser nevnes og diskuteres.

En mulig negativ konsekvens av opptak som trekkes frem av departementet er om parter eller vitner vil «legge bånd på seg» under sine forklaringer.⁶⁸ Her siktes det antakeligvis til om enkelte deler av en hendelse utelates eller «pyntes på» av vitnet eller parten under

---

⁶⁵ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 236.

⁶⁶ Andre formål som blir nevnt er blant annet «at slike opptak er velegnet til å etterprøve kvaliteten på tolketjenester» og «at opptak kan være til nytte for retten under arbeidet med dommen». Dette er utenfor avhandlingens relevans og vil derfor ikke kommenteres videre.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 236.

⁶⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 236.

forklaringen. Dette avfeies derimot raskt og det nevnes at «[d]et kan være en positiv effekt at parter og vitner er mer forsiktige og årvåkne med hensyn til hva de sier». ⁶⁹ Spesifikt hvilke positive konsekvenser det kan ha, nevnes ikke. I evalueringen av prøveprosjektet blir det trukket frem at det «er høyst usikkert om opptak påvirker parter og vitner på noen negativ måte». ⁷⁰ Dette blir også vektlagt.

Videre trekkes kostnadene av opptaksutstyret frem. Til dette uttales det at «[d]epartementet antar for sin del at avspilling av opptak ikke vil påføre partene kostnader som er større enn de besparelser som vil følge av en mer konsentrert ankebehandling.» ⁷¹ Økonomiargumentet avfeies altså raskt.

En gjennomgang av departementets vurderinger viser at det er klart overtall av positive hensyn og fordeler med opptak. Uansett vil de negative konsekvensene, slik departementet selv har uttalt, «viskes ut» av de positive. Det er etter dette ingen tvil om at det burde tas opptak av forhandlingene i norske rettssaler.

2.2.2 Reglene om opptak i retten

I sivilprosessen har tvisteloven § 13-7, som regulerer opptak i retten, vært gjeldende siden 2008. Straffeprosessloven § 23 kom noen år senere og er utformet etter mønster av tvistelovens bestemmelse. ⁷² Reglene om opptak i straffeprosessloven er derfor sammenfallende med reglene om opptak i tvisteloven.

Den straffeprosessuelle hovedregelen angående opptak av forklaringer i retten er i følge strpl. § 23 første ledd første punktum at det «skal» foretas «opptak» av forklaringer fra parter, vitner og sakkyndige under hoved- og ankeforhandling. Ordlyden «skal» tilsier at retten har en plikt til å ta opptak og at det kreves gode grunner for unntak. Med begrepet «opptak» siktes det her til både lyd- og bildeopptak, jf. forskrift om opptak i retten § 2 første ledd og Prop. 63 L (2017-2018) s. 13. Utgangspunktet er at det skal tas lyd- og bildeopptak, og at lydopptak alene kun skal tas i tilfeller der retten ikke har det nødvendige videoutstyret. ⁷³ Om opptaket er

---

⁶⁹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 236.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 236.

⁷¹ Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) s. 236.

⁷² Med enkelte presiseringer, jf. Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

⁷³ Se Forskrift om opptak i retten § 2 første ledd og Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

tatt med lyd eller lyd og bilde får betydning for muligheten til å spille av opptaket under en eventuell ankeforhandling.⁷⁴ Forklaringer gitt ved fjernavhør omfattes også av opptaksplikten.⁷⁵

Etter strpl. § 23 første ledd annet punktum kan retten beslutte at det skal foretas opptak av andre deler av forhandlingene og under andre rettsmøter. Denne vurderingen er overlatt til rettens skjønn, jf. ordlyden «kan». Retten kan for eksempel bestemme at det skal tas slike opptak dersom det å dokumentere er av særlig interesse for ettertiden.⁷⁶ Beslutningen om opptak kan ikke påankes.⁷⁷

Unntak fra hovedregelen om opptaksplikten følger av bestemmelsens annet ledd.⁷⁸ Opptak kan unnlates dersom retten ikke har tilgjengelig nødvendig opptaksutstyr eller dersom forklaringene innføres i rettsboken, jf. annet ledd bokstav a og b. Unntaket i bokstav a om at opptak kan unnlates når retten ikke har tilgjengelig nødvendig opptaksutstyr, omtales ofte som den *reelle* eller *praktiske hovedregelen*.⁷⁹ Kun noen få tingretter har det nødvendige utstyret tilgjengelig, noe som medfører at de resterende tilfellene alltid faller innenfor unntaket i bokstav a.⁸⁰

Dersom det ikke tas opptak med bakgrunn i utstyrsangel etter bokstav a, skal forklaringene føres inn i rettsboken etter § 21. Dette er for å sikre at dokumentasjonsbehovet blir ivaretatt.⁸¹ I forarbeidene til straffeprosessloven er det uttalt fra Departementets side at de ikke ønsker å følge opp forslaget om at forklaringer skal nedtegnes dersom det ikke tas opptak. Bakgrunnen

---

⁷⁴ Se punkt 3.4.4. jf. strpl. § 331 femte ledd og forskrift om opptak i retten § 6.

⁷⁵ Prop. 63 L (2017-2018) s. 29.

⁷⁶ Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

⁷⁷ Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

⁷⁸ Unntaket for utstyrsangel i strpl. § 23 annet ledd og tvl. § 13-7 annet ledd foreslås ikke videreført i NOU 2016: 24, jf. Keiserud mfl., *Straffeprosessloven lovkommentar*, note 2 til § 21, Juridika.no (lest 12. mars 2024).

⁷⁹ Fredrik Bøckman Finstad, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 110A, Rettsdata.no (lest 30. april 2024).

⁸⁰ Per i dag er det kun domstolene som er en del av prøveprosjektet med opptak i retten, som har opptaksutstyret tilgjengelig, jf. Forskrift om opptak hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for. Se nærmere redegjørelse i punkt 1.3.

⁸¹ Frøberg mfl., *Karnov lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 3 til § 23 (lest 1. mai 2024).

er at protokollasjon vil legge bånd på domstolens ressurser, samt at en slik plikt ikke følger av tvisteloven.⁸² Protokollasjon anses også som svært tidkrevende for dommerne.⁸³

Den som avhøres skal varsles om at forklaringen vil bli tatt opp, jf. strpl. § 23 tredje ledd. Nærmere detaljer om hvilket tidspunkt varselet skal gis, er ikke oppstilt i lov eller forarbeid. Ordlyden gir heller ingen spesifikk pekepinn på tidspunkt og det antas derfor at det er tilstrekkelig å gi varsel rett før avhør.⁸⁴ En mulig løsning kan være å varsle den som skal forklare seg i innkallingsbrevet.⁸⁵ Når det foretas opptak, bør det ifølge Bergen tingrett settes opp skilt i domstolene om at det tas opptak.⁸⁶ Partene bør også opplyses om at opptaket kan bli spilt av for helt eller delvis å tre i stedet for direkte forklaringer i en eventuell ankebehandling.⁸⁷

Bestemmelsen legger ingen begrensninger på rettens interne bruk av opptaket og retten står dermed i utgangspunktet fritt til selv å benytte opptaket. Retten kan for eksempel spille av opptaket i forbindelse med domsskrivingen dersom det er relevant.⁸⁸ Slik er det både i sivile saker og i straffesaker.

Opptaket skal etter sjettede ledd første punktum inngå som en del av rettsboken og arkiveres med saken.⁸⁹ Nærmere regler om arkivering følger av forskrift om opptak i retten. Etter sjettede ledd annet punktum kan Kongen gi nærmere forskrift om opptak. Dette er gjort ved Forskrift 28. september 2018 nr. 1471 om opptak i retten. Her finnes det supplerende regler om opptak, herunder avspilling, opptak, innsyn og utlån.

I straffeprosessloven § 23 reguleres ikke spørsmålet om tredjeparters eller private adgang til å ta opptak. Private opptak er ikke ulovlig, men retten har anledning til å nekte slike opptak.⁹⁰

---

⁸² Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

⁸³ Videre om protokollering i punkt 2.2.3.

⁸⁴ Keiserud mfl., *Straffeprosessloven lovkommentar*, note 5 til § 23, Juridika.no (lest 12. mars 2024).

⁸⁵ Prop. 63 L (2017-2018) s. 12.

⁸⁶ Prop. 63 L (2017-2018) s. 12.

⁸⁷ Forskrift om opptak i retten § 2 annet ledd.

⁸⁸ Prop. 63 L (2017-2018) s. 26.

⁸⁹ Bestemmelsens fjerde ledd regulerer retten til utlån av opptakene, mens femte ledd regulerer utskrift.

⁹⁰ Se lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 131 a, jf. 133 første ledd.

Det avgjørende for om bestemmelsen får anvendelse når en part står for opptaket, er om retten er delaktig i beslutningen om at det skal tas opptak, se HR-2020-1222-U avsnitt 14.⁹¹ Bestemmelsen regulerer heller ikke opptak til bruk i radio eller TV. Dette reguleres av domstoloven § 131 a, og er etter bestemmelsen forbudt.

2.2.3 Opptaksreglenes gjennomføring

Til tross for den lovpålagte plikten retten har til å ta opptak, er som nevnt den praktiske hovedregelen at opptak ikke tas fordi domstolene ikke har det nødvendige utstyret. For å sikre at forklaringene i tingretten likevel sikres for ettertiden, har det ved flere anledninger blitt vurdert om protokollering i rettsboken kan være et alternativ til opptak.

Som utgangspunkt skal det føres en rettsbok i ethvert rettsmøte.⁹² I rettsboken skal det blant annet stå hvem som var til stede under rettssaken og hva som skjedde underveis. Forklaringer i rettssakene skal i utgangspunktet kun protokolleres i straffesaker som gis utenfor hovedforhandling, herunder for eksempel fengslingsmøter og tilståelsessaker.⁹³ Protokollering av forklaringer under hovedforhandling skjer kun i de spesielle tilfeller som er listet opp i strpl. § 21. I utgangspunktet skal derfor ikke forklaringer fra parter, vitner eller sakkyndige som gis under hovedforhandling protokolleres.⁹⁴ I praksis skjer derfor protokollering også i begrenset utstrekning.

Innføring i rettsboken er som nevnt et gyldig unntak fra hovedregelen om opptak, jf. strpl. § 23 annet ledd bokstav b. Her kommer det frem at opptak kan unnlates dersom forklaringene innføres i rettsboken, jf. § 21. Regelen er derimot lite praktisk ettersom protokollering av forklaringer under hovedforhandling ikke skjer utenom i spesielle tilfeller.

Hovedformålet bak protokollføring er å sikre notoritet over innholdet av forklaringene gitt under rettsmøtet.⁹⁵ Protokollering er på den andre siden svært tidkrevende. Spesielt for protokollfører vil protokollering kunne være en form for belastning under rettsmøtet og gå på

---

⁹¹ Frøberg mfl., *Karnov lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2 til § 23 (lest 1. april 2024).

⁹² Strpl. § 18 første ledd.

⁹³ Strpl. § 20 første ledd første punktum.

⁹⁴ Strpl. § 20 første ledd; Etter strpl. § 22 bør likevel forklaringer hvor det er grunn til å tro at det er avgitt uriktig forklaring eller anklage, føres inn i rettsboken.

⁹⁵ Frøberg mfl., *Karnov lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 1 til § 22 (lest 2. april 2024).

bekostning av dommerens fokus.⁹⁶ Protokollering kan heller ikke på samme måte som for eksempel et lyd- og bildeopptak, gi en nærmest fullstendig gjengivelse av forklaringene.

Protokollering skjer som utgangspunkt ikke i dag. Et resultat av det er at heller ikke rettsboken er en garanti for innholdet av forklaringer som gis under rettsmøter. Dermed foreligger det ingen notoritet om hva tiltalte og vitner forklarer i tingretten. Den eneste informasjonen man har tilgjengelig er de private notatene rettens aktører foretar gjennom forhandlingene.⁹⁷ Disse notatene kan man av åpenbare grunner ikke vektlegge i en rettslig avgjørelse. For å sikre parts- og vitneforklaringer for fremtiden er det derfor avgjørende at opptaksreglene etterfølges i praksis.

---

⁹⁶ Domstoladministrasjonen (2022) s. 20.

⁹⁷ Jahre (2017) kapittel 2.1.

3 Opptakets funksjon i ankerunden

3.1 Anke: overprøving eller omprøving

Begrepene omprøving og overprøving brukes i ankeinstutttet for å skille ulike ankesystem og gi en oversikt over hvilken funksjon ankedomstolen har. *Omprøving* innebærer i praksis at lagmannsretten foretar en ny fullstendig behandling av saken fra tingretten,⁹⁸ mens *overprøving* innebærer en form for etterkontroll av tingrettens dom.⁹⁹ Skillet er prinsipielt viktig ettersom det er stor forskjell på et system hvor ankeinstansens behandling er en omprøving i forhold til et system hvor ankeinstansen overprøver. Opptakets betydning vil også kunne variere mellom anke som overprøving og anke som omprøving. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Retten til å få overprøvd en dom for en høyere instans, er en folkerettslig forpliktelse etter SP art. 14 nr. 5 og EMK protokoll 7 art. 2.¹⁰⁰ Av SP art. 14 nr. 5 kan det leses at «[e]nhver som er domfelt for en forbrytelse skal ha rett til å få domfellelsen og straffutmålingen overprøvet av en høyere instans i overensstemmelse med lov».¹⁰¹ Ankeretten er også et element i retten til rettferdig rettergang etter GrL. § 95 første ledd første punktum.¹⁰² Retten til anke er ivaretatt ved at dommer avsagt av en av Norges tingretter eller lagmannsretter kan påankes av partene i saken dersom en eller begge er uenige i resultatet. Både omprøving og overprøving oppfyller disse folkerettslige kravene.

Ved anke over en avgjørelse bringes saken inn for overordnet domstol for ny prøving av hele eller deler av saken. To-instansreformen, som innebærer at alle straffesaker skal starte i tingretten, med mulighet for anke til lagmannsretten, ble gjennomført i straffeprosessen ved

---

⁹⁸ NOU 2020: 11 s. 247.

⁹⁹ NOU 2020: 11 s. 247.

¹⁰⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, 16. December 1966 (entered into force 23 March 1976) (Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, SP).

¹⁰¹ EMK protokoll 7 art. 2 korresponderer med SP art. 14 nr. 5.

¹⁰² Øyen (2022) s. 501; Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (GrL.).

lov 11. juni 1993 nr. 80.¹⁰³ Etter denne reformen ble lagmannsretten den ordinære ankeinstansen.¹⁰⁴ Reglene om anke over dom i straffesaker reguleres av strpl. kapittel 23.¹⁰⁵

Bak ankesystemet er det flere begrunnelser og hensyn. Hovedbegrunnelsen er ankeordningens mulighet til å sikre et materielt riktige avgjørelser gjennom å rette opp feil.¹⁰⁶ På denne måten sikrer ankemuligheten borgernes rettssikkerhet. Andre hensyn bak ankesystemet er at tanken om at skyldige personer skal stilles til ansvar for sine handlinger og tillit til domstolene.¹⁰⁷

Ved anke til lagmannsretten kan det ankes over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, straffutmålingen, saksbehandlingen og/eller lovanvendelsen.¹⁰⁸ Anker som gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet betegnes som *fullstendige anker* og innebærer at lagmannsretten behandler alle sider av saken.¹⁰⁹ Anker som gjelder lovanvendelsen under skyldspørsmålet, saksbehandlingen og/eller reaksjonsfastsettelsen betegnes som *begrensede anker*.¹¹⁰ En begrenset anke innebærer at lagmannsretten kun behandler de deler av saken parten eller partene var misfornøyde med fra behandlingen i tingretten.¹¹¹

Ankebehandling i straffeprosessen i Norge er ved ankegrunnen bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet en fullstendig ny behandling av saken.¹¹² Et slikt system omtales som et omprøvingssystem. Begrepsbruken 'fullstendig ny behandling' gjelder ikke nødvendigvis hele tingrettens dom. Det er kun de sider av saken som fremmes for ankeinstansen i samsvar med strpl. § 321 som skal behandles.¹¹³ Ved omprøving er det altså rom for en konsentrasjon

---

¹⁰³ Lov 11. juni 1993 nr. 80 om endringer i straffeprosessloven m.v. (to-instansbehandling, anke og juryordning).

¹⁰⁴ Prop. 53 L (2018-2019) s. 11.

¹⁰⁵ Reglene om anke over kjennelse eller beslutning finnes i strpl. kap. 26.

¹⁰⁶ Øyen (2022) s. 500.

¹⁰⁷ Øyen (2022) s. 501.

¹⁰⁸ Strpl. § 314 første ledd nr. 2; Ved anke til Høyesterett kan det ikke ankes over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.

¹⁰⁹ «Anke til lagmannsretten», Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/straffesak/anke-til-lagmannsretten/> (lest 24. april 2024).

¹¹⁰ Prop. 53 L (2018-2019) s. 9.

¹¹¹ «Juridisk ordliste, begrenset anke», Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/juridisk-ordliste/> (lest 25. april 2024).

¹¹² Strpl. § 331 første ledd.

¹¹³ Keiserud mfl., *Straffeprosessloven lovkommentar*, note 2 til § 331, Juridika.no (lest 13. mars 2024).

av saken. Bakgrunnen for anvendelsen av et omprøvingssystem er å sikre rettferdige avgjørelser. At partene får prøve saken på nytt av en annen uavhengig domstol dersom det foreligger noen grunn til å tvile på den tidligere avgjørelsen, bidrar til å sikre dette. Muligheten for omprøving er altså viktig for rettssikkerheten, men også tilliten til rettssystemet og domstolene.

I sivilprosessen derimot, er ankebehandlingen i utgangspunktet det man kaller en overprøving eller etterprøving.¹¹⁴ Her tar lagmannsretten kun opp enkelte deler av saken til ny vurdering. Bakgrunnen for bruken av dette systemet vil være å sikre at tingrettens dom er riktig avsagt. Ankeforhandlingen i sivile saker knytter seg til prøving av tingrettens avgjørelse – selv om ankeforhandlingen i realiteten kan være nærmest en helt ny runde.¹¹⁵ I Sverige er ankebehandlingen også i straffesaker, på samme måte som i den norske sivilprosessen, en overprøving av tingrettens behandling. I de svenske lovforarbeidene uttales det at tyngdepunktet skal ligge på behandlingen i førsteinstans og at hovrättens (lagmannsrettens) behandling derfor kun bør være en overprøving av denne.¹¹⁶

I forarbeider og juridisk teori har det vært diskutert ved flere anledninger om ankebehandlingen i straffesaker i større grad bør være en etterkontroll av tingrettens dom, i stedet for en ny full behandling. For eksempel i straffeprosessutvalgets utredning:

*«Å legge til rette for en ankebehandling i form av overprøving og kontroll med tingrettens dom, fremfor en fullstendig repetisjon av behandlingen som i dag, er i tråd med den underliggende tanken bak lovutkastet § 30-1 første ledd, som fastsetter at retten skal 'styre saken for å oppnå en forsvarlig, konsentrert og effektiv behandling'».*¹¹⁷

At ankebehandlingen i straffesaker i Norge er en full ny prøvelse av saken fra tingretten, er både kostnadskrevende og lite effektivt. Om et omprøvende ankesystem ivaretar hensynet til et materielt riktig resultat på lik linje som et overprøvende ankesystem, er også usikkert. Det kan derfor spørres om et slikt system som det opereres med i dag balanserer hensynene

---

¹¹⁴ Strandberg og Nylund (2020) kapittel 1.

¹¹⁵ Strandberg og Nylund (2020) kapittel 1.

¹¹⁶ Jahre (2017) kapittel 4.

¹¹⁷ NOU 2016: 24 s. 179.

effektivitet og rettsikkerhet på en fornuftig måte. Ved å gjengi forhandlingene fra tingrett, vil avspilling av opptak kunne bidra til at ankesystemet blir mer overprøvende.

I juridisk teori har det vært diskutert om det er nødvendig og i det hele tatt hensiktsmessig å gjenta all bevisførsel i lagmannsretten. Norge er alene i Skandinavia om en slik fremgangsmåte, noe som er bemerkelsesverdig.¹¹⁸ Selv om kontradiksjon og bevisumiddelbarhet er viktige prinsipper i straffeprosessen, er det ikke slik at de nødvendigvis tilsier at de må fremtre i samme grad i lagmannsretten slik som i tingretten. I mange tilfeller vil det muligens være tilstrekkelig at prinsippene gjennomføres fullt ut i tingretten.

Hvilken type anke det er tale om har betydning for bruken av opptakene, og da særlig den rettskildemessige verdien av avspillingen. I et omprøvingssystem vil det være fare for unødvendige gjentakelser. For å sikre effektivitet i et omprøvingssystem, kan opptak derfor være hjelpelig. For at lagmannsretten skal kunne ta en vurdering på like vilkår som tingretten, står opptaket sentralt ettersom dette sikrer at lagmannsretten får tilgang til nøyaktig samme informasjon som tingretten. I et overprøvingssystem vil opptaket ha særlig nytte for å kunne vurdere alle sider av tingrettens behandling så nøyaktig og korrekt som mulig. Uten opptak vil det være vanskeligere for lagmannsretten å gjennomføre en korrekt overprøving da det kun er opptak som kan gi en nærmest nøyaktig gjengivelse av behandlingen i tingretten.

I NOU 2016: 24 konkluderte straffeprosessutvalget med at straffeprosessen burde fortsette med å operere med et omprøvingssystem i fremtiden, men at ankeforhandlingen burde bli mer konsentrert om det omtvistede.¹¹⁹ Slik vil ankesystemet i straffeprosessen gå over til å ha en litt mer overprøvende tilnærming. På denne måten vil ankebehandling bedre balansere hensynet til effektivitet og rettsikkerhet.

Ankebehandlingen er satt opp av ulike stadier og opptak kan ha ulik nytte på ulike stadier. I det følgende skal det vurderes hvordan opptak av forklaringer i førsteinstans kan nyttiggjøres på ulike stadier i ankebehandlingen, med søkelys på ankesiling, saksforberedelse, den muntlige ankeforhandlingen og etterarbeidet, herunder domskonferansen og domsskrivingen.

---

¹¹⁸ Jahre (2017) kapittel 1.

¹¹⁹ NOU 2016: 24 s. 443.

3.2 Opptakets nytte under ankesilingen

Alle anker som kommer inn til lagmannsretten, både fullstendige anker og begrensede anker, skal vurderes av et ankeutvalg. Ankeutvalget bestemmer om lagmannsretten skal behandle anken eller om ankebehandling skal avvises.¹²⁰ Vurderingen kalles for *ankesiling* og reguleres for straffesaker av strpl. § 321.¹²¹ Hovedregelen i relasjon til ankesilingen er at anken kan avvises når lagmannsretten «finder det klart at anken ikke vil føre frem».¹²² Regelen er den samme i sivilprosessen.¹²³

Under ankesilingen har ankeinstansen den påankede dommen, ankeerklæringen, et eventuelt tilsvarende og sakens øvrige dokumenter, inkludert politiets etterforskningsdokumenter tilgjengelig.¹²⁴ Etter strpl. § 23 sjette ledd første punktum skal opptak av parts- og vitneforklaringer inntas i rettsboken og arkiveres sammen med saken. Ettersom opptakene er arkivert med saken, inngår de derfor i materialet som ankeinstansen har tilgjengelig under ankesilingen.¹²⁵ Forskrift om opptak i retten § 5 første punktum bestemmer at «[a]nkedomstolen kan spille av opptak foretatt i underinstansen når den vurderer om en anke skal nektes fremmet». Opptakene fra hovedforhandlingen kan derfor ha betydning under silingsprosessen. Lagmannsretten er imidlertid ikke forpliktet til å spille av opptakene, jf. ordlyden «kan» i første punktum.

Etter bestemmelsens andre punktum bør avspillingen begrenses til det som anses relevant for vurderingen. Begrunnelsen er å sikre at avspilling under ankesilingen ikke blir for «omstendelig og ressurskrevende».¹²⁶ Dette bekreftes av departementet som uttaler at avspilling av opptak under ankesiling bør begrenses til de tilfeller der det er «nødvendig» og

---

¹²⁰ «Anke til lagmannsretten», Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/straffesak/anke-til-lagmannsretten/> (lest 24. april 2024).

¹²¹ Prop 63 L (2017-2018) s. 21.

¹²² Strpl. § 321 annet ledd.

¹²³ Se Tvl. § 29-13.

¹²⁴ Prop. 63 L (2017-2018) s. 21.

¹²⁵ PRE-2018-09-28-1470, PRE-2018-09-28-1471 Til § 5 Avspilling ved vurderingen av om en anke skal nektes fremmet.

¹²⁶ PRE-2018-09-28-1470, PRE-2018-09-28-1471 Til § 5 Avspilling ved vurderingen av om en anke skal nektes fremmet.

kun de deler av opptakene som er relevant for silingsavgjørelsen bør spilles av.¹²⁷ Ved å inkludere en slik presisering i bestemmelsen sikrer man effektivitet i silingsprosessen.

Tidligere var det slik at anke over de mest alvorlige straffesakene, dvs. sakene med strafferamme over seks år, ikke kunne nektes fremmet.¹²⁸ Denne regelen ble derimot endret i 2020 ved lov 21. juni 2019 nr. 51. Nå gjelder strpl. § 321 annet ledd om at en anke kan nektes fremmet «når retten finner det klart at anken ikke vil føre frem» også for saker med strafferamme over seks år.¹²⁹ Hensikten med endringen var å hindre grunnløse anker, som igjen ville spare tid og ressurser for domstolen og sakens aktører, samt bidra til å redusere belastningen for fornærmede.¹³⁰ Ett av argumentene for endringen av reglene om fri anke for seksårssaker, var muligheten for under ankesilingen å spille av opptak fra forhandlingene i tingretten der hvor slike finnes, jf. § 23 og forskrift 28 september 2018 nr. 1471 § 5.¹³¹ Lovgiver har altså sett på opptaksordningen som en slags rettssikkerhetsgaranti i ankesilingen. Dette er interessant sett i lys av det faktum at opptak som hovedregel ikke tas.

Dersom lagmannsretten skal kunne nekte en anke fremmet, er det avgjørende at det foreligger nok grunnlag for vurderingen til at en muntlig forhandling ikke anses nødvendig.¹³² I både LG-2021-154866 og LG-2023-4440 ble hovedforhandlingen i tingretten tatt opp på video i samsvar med forskrift om opptak i retten. Sakene ble anket, og under ankesilingen i lagmannsretten ble opptakene brukt for å prøve anken i den utstrekning det var ansett «nødvendig». I begge sakene fant lagmannsretten det tilfredsstillende å spille av opptakene fra hovedforhandling til fordel for en muntlig forhandling. Om anken kan tas stilling til ved forenklet behandling beror på en konkret vurdering av sakens karakter, alvor og

---

¹²⁷ Prop. 53 L (2018-2019) s. 11 med videre henvisning til Prop. 63 L (2017-2018) s. 22.

¹²⁸ Prop. 53 L (2018-2019) s. 9.

¹²⁹ Stig-Ole Haug, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2432, Rettsdata.no (lest 8. april 2024).

¹³⁰ Prop. 53 L (2018-2019) s. 19.

¹³¹ Stig-Ole Haug, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2432, Rettsdata.no (lest 8. april 2024).

¹³² LG-2023-4440.

bevisbildet.¹³³ I begge sakene ble det konkludert med at anken ikke ville føre frem og at den burde nektes fremmet.¹³⁴

At bevisførselen fra hovedforhandlingen er dokumentert gjennom video vil ha flere positive konsekvenser i forbindelse med ankesiling. Departementet fremhevet i denne sammenheng at tilgangen til opptak under ankesilingen styrker avgjørelsesgrunnlaget og gjør det enklere for lagmannsretten å foreta en full realitetsprøving av den angrepne avgjørelsen.¹³⁵

Videodokumentasjon gir ankeutvalget et mye mer omfattende, riktig og bedre grunnlag for å vurdere om en sak skal fremmes til ankebehandling eller ikke. På denne måten vil flere saker hvor det er klart at ankebehandling ikke burde finnes sted, nektes fremmet. Slik vil retten spare både unødvendig tid og økonomiske ressurser. Bruken av opptak i denne sammenheng vil altså føre til en mer effektiv og rettferdig ankesilingsprosess. I tillegg vil avspilling av opptak «kunne bidra til økt rettssikkerhet i form av bedre opplyste saker».¹³⁶

Departementet uttalte i det videre at opptak kan medføre en mer ressurskrevende silingsprosess dersom det spilles av i stor utstrekning.¹³⁷ Av høringsinstansene er det også fremhevet at selv om de er positive til at opptak kan anvendes i silingsprosessen, er de bekymret for at det kan bidra til økt arbeid for lagmannsrettene. Borgarting lagmannsrett har blant annet uttalt at «det i denne situasjonen er nødvendig å finne praktiske løsninger som balanserer hensynet til best mulig opplysning av ankesakene og effektiv ressursbruk».¹³⁸ Det er ikke tvilsomt at det vil bidra til merarbeid for ankeutvalget dersom de under silingsprosessen må gjennomgå lange bevisopptak fra tidligere instanser. For å unngå en for stor arbeidsmengde, ble det av Økokrim foreslått å stille strenge krav til ankeerklæringen slik at det må angis spesifikt hvilke deler av opptaket som er av betydning for vurderingen.¹³⁹

---

¹³³ LG-2021-154866 med videre henvisning til HR-2021-2058-A avsnitt 33.

¹³⁴ LG-2021-154866 ble anket til høyesterett på grunn av saksbehandlingsfeil, men anken ble forkastet.

¹³⁵ Prop. 53 L (2018-2019) s. 11 med videre henvisning til Prop. 63 L (2017-2018) s. 22.

¹³⁶ Prop. 63 L (2017-2018) s. 21.

¹³⁷ Prop. 63 L (2017-2018) s. 22.

¹³⁸ Prop. 63 L (2017-2018) s. 21.

¹³⁹ Prop. 63 L (2017-2018) s. 21-22.

Problemet er også forsøkt løst ved begrensningene i avspillingsadgangen, jf. «nødvendig» i forskrift om opptak i retten § 5 annet punktum.

I erfaringsrapporten fra prøveprosjektet om opptak i retten er erfaringene fra Hålogaland lagmannsrett og Gulating lagmannsrett beskrevet. En av erfaringene som blir nevnt i rapporten er at avspilling av opptak under silingsbehandlingen har vært et viktig verktøy til tross for at lagmannsretten sjeldent spiller av opptak under ankesilingen.¹⁴⁰ Også representanter fra Nord-Troms og Senja tingrett har uttalt at opptakene var «godt egnet til gjenbruk ved f.eks. ankesiling og ankeforhandling».¹⁴¹ Erfaringene trekker med tyngde i retning av at opptak bør tillates brukt under ankesilingen.

Nytten av å spille av et opptak under ankesilingen vil variere etter hva det ankes over. Departementet fremhever at «[s]tørst antas nytten av avspilling å være ved anker over bevisbedømmelsen, men det antas at opptakene også er av interesse ved siling av ankene som gjelder saksbehandlingen i retten».¹⁴² Bakgrunnen for at opptak har størst betydning i forbindelse med anke over bevisbedømmelsen er at dette er en såkalt fullstendig anke, se punkt. 3.1. Domstolene må ved slike anker på nytt ta stilling til om tiltalte er skyldig i forholdene beskrevet i tiltalebeslutningen og må derfor vurdere alle sider av saken på nytt.¹⁴³ For å gjøre denne vurderingen, er opptakene av stor betydning ettersom de gir et fullstendig grunnlag for å vurdere hele saken på nytt ved å gi tilgang til den direkte bevisførselen i hovedforhandlingen.

Ved siling av anker over saksbehandlingen i retten kan avspilling av opptak ha betydning. Opptakene gir en nærmest nøyaktig gjengivelse av saksgangen i tingretten og kan belyse eventuell saksbehandlingsfeil. Avspilling under ankesilingen er ikke relevant i forbindelse med anke over den generelle lovanvendelsen fordi et opptak ikke er egnet til å vurdere om lovanvendelsen har vært korrekt. Avspilling kan derimot være av betydning ved anke over

---

¹⁴⁰ Domstoladministrasjonen (2022) s. 4

¹⁴¹ Domstoladministrasjonen (2022) s. 14.

¹⁴² Prop. 63 L (2017-2018) s. 22.

¹⁴³ «Anke til lagmannsretten», Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/straffesak/anke-til-lagmannsretten/> (lest 24. april 2024).

den konkrete lovanvendelsen ettersom dette gjelder rettens subsumsjon av faktum og de gjeldende reglene.

Selv om muligheten for avspilling under ankesilingen ikke benyttes særlig mye i praksis, er det i flere tilfeller konkludert med at den burde foreligge. Denne gjennomgangen har også tydeliggjort avspillingsmulighetens mange fordeler i silingsprosessen. Bruken av opptak under ankesilingen ivaretar blant annet hensynet til effektivitet i saksbehandlingen, tid- og ressursbesparelse og en rettferdig prosess. At avspilling kun skal benyttes i en viss utstrekning er derimot en god begrensning for å unngå at silingsprosessen blir unødvendig lang og tungvint. Hvor lagmannsretten har sakens dokumenter samt et opptak av forhandlingene fra tingretten tilgjengelig under prosessen, kan det vanskelig ses på som nødvendig å innkalle vitner for muntlig avhør. Dette ville vært uhensiktsmessig sett i lys av hensynet til vitnet selv, effektivitet og ressursbesparelse. Ankesilingen skiller seg fra ankebehandlingen ved at den kun skal vurdere om det er grunnlag for å fremsette anken. Dersom vitner skal føres muntlig og direkte også i ankesilingen, vil skillet her være mindre tydelig og ankesilingen vil bli en mye mer ressurskrevende prosess enn det den er i dag.

3.3 Opptakets nytte under saksforberedelsen til ankebehandlingen

Under saksforberedelsen skal ankedomstolen så tidlig som mulig ta stilling til om det er forsvarlig å spille av opptak under ankeforhandling i stedet for direkte forklaringer, jf. forskrift om opptak i retten § 6 annet ledd. En forutsetning for at opptaket skal kunne tre i stedet for direkte forklaringer er altså at opptakene blir gjennomgått i forkant av ankebehandlingen.

Noen av høringsinstansene har fremhevet viktigheten av grundige saksforberedelser.

Borgarting lagmannsrett uttalte om dette:

«Dersom man under saksforberedelsen er omforent om at en person ikke må møte for å forklare seg på nytt under ankeforhandlingen, trenger ikke denne å møte. Dermed spares eventuelle utgifter til dekning av reisekostnader, overnatting og dekning av tapt arbeidsfortjeneste. Dette kan også spare fornærmede og vitner belastningen det kan innebære å måtte forklare seg for retten enda en gang. Den som ikke er til stede for å

*avgi forklaring, kan også delta ved fjernmøteteknologi innenfor rammen for forsvarlig saksavvikling».*¹⁴⁴

Avspilling av opptak under saksforberedelsen kan i tillegg bidra til å anslå hvor lang tid gjennomføringen av en ankeforhandling vil ta. Denne fordel er fremhevet ved flere anledninger.¹⁴⁵ Opptaket bidrar på denne måten til forutberegnelighet i forhold til tidsbruken under ankeforhandlingen, som igjen vil bidra til effektivitet under selve behandlingen.

Departementet fremhevet at dersom avspilling skal gi en effektivitetsgevinst «må forberedende dommer i lagmannsretten avklare under saksforberedelsen hvilke deler av opptakene som skal spilles av og i hvilken utstrekning det skal gis supplerende forklaringer».¹⁴⁶ Nøye gjennomgang av opptakene under saksforberedelsen er altså en forutsetning for at de skal bidra til effektivitet i ankebehandlingen. Dersom opptakene ikke er gjennomgått og klippet tilstrekkelig, vil dette gå på bekostning av tidsbruken under ankebehandlingen. Avspilling kan i disse tilfellene være mer tidkrevende enn direkte bevisførsel.¹⁴⁷ Det antas imidlertid at disse tilfellene er unntaket. I tilfeller hvor opptak ikke vil være tidsbesparende kan det være grunn til å føre ordinær bevisførsel med direkte avhør.

Saksforberedelsens betydningsfulle rolle ved avspilling vil kunne medføre mer arbeid for dommerne i dette stadiet av ankebehandlingen. Dommerne må som nevnt gjennomgå opptakene grundig for å avklare hvilke deler som skal spilles av og ikke, og om det er nødvendig å innkalle enkelte vitner.¹⁴⁸ Slik tidsbruk antas derimot å minske betraktelig etter hvert som systemet blir innarbeidet. Bruken av opptak vil etter utvalgets syn også sikre forutberegnelighet om den generelle saksgjennomføringen.¹⁴⁹ Ettersom opptakene vil være tilgjengelige i forkant av en ankeforhandling, vil det for aktørene være mulig å gjennomgå disse og dermed forberede seg på hva som skal skje. Dersom tiltalte for eksempel bytter

---

¹⁴⁴ Prop. 63 L (2017-2018) s. 28.

¹⁴⁵ Se blant annet NOU 2016: 24 s. 180 og Prop. 63 L (2017-2018) s. 28.

¹⁴⁶ Prop. 63 L (2017-2018) s. 28.

¹⁴⁷ Prop. 63 L (2017-2018) s. 28.

¹⁴⁸ Prop. 63 L (2017-2018) s. 18-19.

¹⁴⁹ NOU 2016: 24 s.180.

forsvarer mellom hoved- og ankeforhandling, vil opptaket også bidra til å gi god innsikt i sakens tidligere ledd.

Denne gjennomgangen har belyst både positive og negative sider avspilling vil medføre under saksforberedelsen. Ved avspilling av opptak under ankeforhandlingen er det nødvendig med nøye arbeid med opptakene under saksforberedelsen. Slik det er belyst, vil dette bidra til en mer omfattende saksforberedelse. Generelt sett antas det likevel at den tidsmessige ulempen gjøres opp for ved at arbeidet vil bidra til en mindre ressurskrevende, mer hensynsfull og kortere ankeforhandling.

3.4 Opptakets funksjon under ankebehandlingen

3.4.1 Rettslig regulering av adgangen til avspilling under ankebehandlingen

En av opptakets mulige funksjoner er at det kan tre helt eller delvis i stedet for direkte forklaringer fra vitner under ankebehandling i lagmannsretten. På nåværende tidspunkt finnes det likevel ikke en generell lovhjemmel for bruk av opptak under ankeforhandling, til tross for at det ved flere anledninger har blitt anbefalt.¹⁵⁰ For domstolene som er en del av prøveprosjektet følger derimot reglene om avspilling av forskrift om opptak i retten.¹⁵¹

Av forskriftens § 6 følger det at «[I]yd- og bildeopptak retten har foretatt av forklaringer avgitt i hovedforhandling skal helt eller delvis spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer i en ankeforhandling, med mindre dette vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling». Hovedregelen for de nevnte domstolene er altså at opptak fra hovedforhandlingen skal benyttes i ankebehandlingen. Forskriften gir en pekepinn på hvordan avspillingsadgangen antas å se ut i fremtiden, selv om innholdet er uklart ettersom det enn så lenge kun er tale om et prøveprosjekt.

Begrepsbruken «helt eller delvis» tilsier at opptakene som hovedregel skal anvendes under ankebehandling. Ordlyden viser likevel at bestemmelsen er noe fleksibel i forhold til i hvilken utstrekning opptaket kan tre i stedet for direkte forklaringer. Her kreves det altså en

---

¹⁵⁰ Se Prop. 63 L (2017-2018) s. 27 og NOU 2016: 24 s. 180.

¹⁵¹ Forskrift om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for § 1.

helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle. En stor del av den reelle regelutformingen vil overlates til domstolene gjennom rettspraksis.

Opptak kan ikke spilles av dersom det vil stride imot hensynet til forsvarlig saksbehandling. Bakgrunnen for unntaket er at gjenbruk av opptak ikke er egnet i alle typer ankesaker. Forsvarlig saksbehandling er et overordnet grunnprinsipp som stiller krav til aktørene i retten i all rettergang. Prinsippet springer blant annet ut fra kravet til «fair trial» i EMK art. 6 nr.1, som gjelder alle sakstyper, og kommer til uttrykk også i tvl. § 1-1-første ledd for sivile saker.

Om det er forsvarlig å spille av opptak i stedet for å gjennomføre direkte forklaringer skal avgjøres av ankeinstansen så raskt som mulig, og partene skal få anledning til å uttale seg.¹⁵² Videre bør avspillingen begrenses til den del av bevisbedømmelsen som bestrides.¹⁵³ Høyesterett har uttalt om dette at en delvis avspilling av en forklaring ikke er en saksbehandlingsfeil.¹⁵⁴ Dersom det skal foretas direkte forklaringer som supplement til opptaket skal opptaket som hovedregel spilles av først.¹⁵⁵

For de øvrige domstolene som ikke deltar i prøveprosjektet, følger avspillingsadgangen av straffeprosesslovens alminnelige regler. Forskriften danner allikevel rammeverket også her ettersom den er gjeldende rett for avspilling av opptak under ankeforhandlingen. At forskriftens § 6 skal få generell anvendelse, er etter prosjektgruppens oppfatning ønskelig.¹⁵⁶ Det har også gode grunner for seg at forskriften må få analogisk anvendelse på domstoler som ikke deltar i prøveprosjektet dersom det likevel blir tatt opptak i en slik domstol. Det har formodningen mot seg at domstoler utenfor prøveprosjektet ikke skal følge de samme reglene som domstolene i prøveprosjektet dersom problemstillingen kommer på spissen. Forskriften er uansett bundet av de øvrige straffeprosessuelle reglene og må derfor uansett ses i lys av dem.

I erfaringsrapporten fra prøveprosjektet heter det at «[a]dgangen til å gjøre unntak er snever, og lagmannsrettene i prosjektet har i tråd med dette vært restriktive med å gjøre unntak fra

---

¹⁵² Forskrift om opptak i retten § 6 annet ledd.

¹⁵³ Forskrift om opptak i retten § 6 tredje ledd.

¹⁵⁴ HR-2019-2354-U.

¹⁵⁵ Forskrift om opptak i retten § 6 tredje ledd.

¹⁵⁶ Domstoladministrasjonen (2022) s. 67.

hovedregelen».¹⁵⁷ Prosjektgruppen mener derfor at unntaket bør utvides. I

Straffeprosessutvalget utredning NOU 2016: 24 ble det foreslått bestemmelser som åpner for en utvidet unntaksadgang. I utredningen ble spørsmålet om opptak kan tre i stedet for direkte forklaringer under ankeforhandling vurdert av utvalget. Utvalget konkluderte med at hovedregelen om direkte bevisførsel burde videreføres, men at den burde kunne fravikes i tilfeller hvor indirekte bevisførsel ville være mest sannhetsfremmende, hensiktsmessig og forsvarlig. Utvalget anerkjente også opptakets mange fordeler og fremmet derfor forslag til ny lovbestemmelse. Utkastet til ny straffeprosesslov § 10-9 første og annet ledd lyder slik:

«Under hoved- og ankeforhandling skal forklaringer gis muntlig og direkte for den dømmende rett, med mindre annet er bestemt. Mistenkte har rett til å imøtegå forklaringer og skal gis anledning til å stille spørsmål til vitnene i saken, jf. §§ 7-1 annet ledd og 35-4 tredje ledd og femte ledd.

Lyd- og bildeopptak av en forklaring avgitt for retten eller i tilrettelagt avhør etter § 10-7 skal som regel spilles av for helt eller delvis å tre i stedet for muntlig og direkte avhør når hensynet til forsvarlig saksopplysning ikke taler mot det. Ved vurderingen skal det særlig tas hensyn til partenes syn.»¹⁵⁸

Utkastet til § 10-9 gir uttrykk for den vanskelige vurderingen av sammenhengen mellom de motstridende hensynene for muntlig og direkte bevisførsel i første ledd mot avspilling av opptak i annet ledd. Ordlyden gir likevel et inntrykk av at avspilling i ankeforhandlingen skal være hovedregelen dersom det er foretatt opptak under førsteinstansbehandlingen. Utkastets annet ledd er i stor grad samsvarende med den nåværende forskriftens utforming og kan dermed tolkes i samme retning som den. Departementet mente i relasjon til utkastet til ny bestemmelse om avspilling av opptak at en slik ordning først måtte prøves ut i domstolene og prøveprosjektet ble derfor satt i gang.

Hovedregelen angående bevisførsel i norsk straffeprosess er at den skal føres muntlig og direkte under hovedforhandlingen, såfremt ikke særegne forhold er til hinder for det, jf. strpl. § 296 første ledd. Dette innebærer at vitner som hovedregel skal forklare seg muntlig og direkte for den dømmende rett. Av bestemmelsens første ledd kan det utledes at det sentrale er

---

¹⁵⁷ Domstoladministrasjonen (2022) s. 66.

¹⁵⁸ NOU 2016: 24 s. 42.

viktigheten av forklaringen og at det er de forklaringer som anses å ha betydning for saken som bør avhøres muntlig under hovedforhandlingen. Om et tilfelle faller inn under «særegne forhold» er en skjønnsmessig avgjørelse og det krever tungtveiende grunner for å fravike hovedregelen. Vitnets betydning er sentralt i denne vurderingen. Dersom fjernavhør kan gjennomføres bør dette skje til fordel for opplesning.¹⁵⁹ Regelen om direkte bevisførsel står sterkt i prosessen og gjelder også ved ankeforhandling i lagmannsretten, jf. strpl. § 327 første ledd.

Muntlighetsprinsippet har nær sammenheng med bevisumiddelbarhetsprinsippet og setter på lik linje som prinsippet om bevisumiddelbarhet, i utgangspunktet en begrensning på avspillingsadgangen. Prinsippet kommer til uttrykk i strpl. § 278 og bestemmer at rettens forhandlinger skal foregå muntlig.¹⁶⁰ I et system hvor opptak skal tre i stedet for direkte forklaring i enkelte tilfeller, vil det gå på bekostning av muntligheten i ankeforhandlingen.

Adgangen til å spille av opptak under ankeforhandlingen er et unntak fra utgangspunktet om bevisumiddelbarhet og muntlighet. I juridisk teori er det diskutert om disse prinsippene som legger til rette for kontradiksjon, skal gjøre seg gjeldende på samme måte i ankebehandlingen, som i førsteinstansbehandlingen. For å fremme effektivitet i saksbehandlingen, vil det kanskje i fremtiden være tilstrekkelig at tingrettens behandling er umiddelbar og muntlig og at lagmannsretten kan ta utgangspunkt i denne. En slik fremgangsmåte vil være i samsvar med den resten av Skandinavia benytter seg av.¹⁶¹

Straffeprosessloven § 331 første ledd bestemmer at det skal «foretas en fullstendig ny behandling av saken så langt den er henvist» ved anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. All bevisførsel skal etter denne bestemmelsen skje på nytt ved ankebehandling i lagmannsretten. Begrunnelsen for en slik bestemmelse er nærmere drøftet i punkt 3.1. Ordlyden gir uttrykk for at det skal skje en ny uavhengig bevisførsel. Slik vil opptak fra hovedforhandlingene muligens ikke oppfylle kravene til bestemmelsen. Dersom ett nytt system med avspilling av opptak innføres, vil bevisførselen i lagmannsretten i stor grad belage seg på bevisførselen fra tingretten, slik vil hovedvekten av rettergangen overføres til

---

¹⁵⁹ Fredrik Bøckman Finstad, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2309, Rettsdata.no (lest 30. april 2024).

¹⁶⁰ Bestemmelsen får tilsvarende anvendelse ved ankeforhandling, se strpl. § 327.

¹⁶¹ Jahre (2017) kapittel 1.

tingretten og behandlingen i lagmannsretten vil ikke være en fullstendig ny uavhengig behandling.

Retten har et ansvar for å påse at saken blir fullstendig opplyst, jf. strpl. § 294. Med ordlyden «fullstendig opplyst» menes det i realiteten at saken skal være så godt opplyst som mulig.¹⁶² Når retten vurderer om og i hvilken grad avspilling skal skje, er denne forpliktelsen styrende for avgjørelsen. Avspilling kan kun besluttes dersom det er forsvarlig i henhold til bestemmelsen.¹⁶³

Straffeprosessloven oppstiller noen unntak fra hovedregelen om umiddelbar bevisførsel i relasjon til opptak. I strpl. § 298 kommer det blant annet frem at opptak av tilrettelagte avhør kan eller skal tre i stedet for direkte forklaringer under hovedforhandling. Straffeprosessloven § 300 bestemmer at lydopptak av en forklaring som tidligere er avgitt i saken, kan tillates brukt som bevis dersom vilkårene om opplesing foreligger eller retten ellers finner grunn til det. Film-, fjernsyns- og videoopptak må her sidestilles med lydopptak.¹⁶⁴ Dersom det avgis ny forklaring i lagmannsretten vil opptaket også kunne brukes til konfrontasjon eller supplement i samsvar med strpl. § 300.¹⁶⁵

3.4.2 Økonomiske og praktiske hensyn

Økonomi har, som tidligere nevnt, vært hovedbegrunnelsen for den manglende gjennomføringen av opptakssystemet i norske rettssaler. Opptaksutstyr er omtalt som svært kostbart, men om utstyret faktisk er så kostbart sett i et større perspektiv er vanskelig å si. Myndighetene har uansett ikke bevilget tilstrekkelige midler til å dekke opptaksutstyr. I tillegg til selve opptaksutstyret krever også implementeringen, tilretteleggingen, opplæringen, gjennomføringen m.m. økonomiske ressurser fra lagmannsrettene. At innføring av et opptakssystem vil kreve en del ressurser fra lagmannsretten, er åpenbart.

---

¹⁶² Fredrik Bøckman Finstad, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2304, Rettsdata.no (lest 30. april 2024).

¹⁶³ Keiserud mfl., *Straffeprosessloven lovkommentar*, note 9 til § 331, Juridika.no (lest 12. mars 2024).

¹⁶⁴ Fredrik Bøckman Finstad, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 2332, Rettsdata.no (lest 30. april 2024).

¹⁶⁵ Jahre (2017) kapittel 2.2.

Uansett er det også klart at et opptakssystem vil virke økonomisk for domstolene på andre områder. Leder for prøveprosjektet, Jard Jensen, har i et intervju med NRK uttalt at: « – Det er mye penger å spare på å slippe at folk skal reise for å komme til rettssalen. Ved en ankeforhandling kan man da i stedet se gjennom alle opptakene og trenger ikke innkalle vitnene på nytt». ¹⁶⁶ En stor utgift for domstolene er å få vitner til å møte direkte under forhandlingen og avspilling vil, gjennom å spille av opptak i stedet for å innkalle vitner, bidra til å spare retten for disse økonomiske midlene.

I tillegg til at avspilling av opptak vil spare retten for unødvendig ressursbruk kan opptaket også bidra til å spare retten for unødvendig tidsbruk. Når ankeforhandlingen tar i bruk opptak, vil behovet for blant annet gjentatt vitneførsel som nevnt reduseres. Slik vil retten også kunne spare tid, dersom opptakene er klippet kortere enn den opprinnelige forklaringen. Retten vil også kunne spare tid i situasjoner hvor vitner ellers ville uteblitt eller vært forsinket ved å slippe utsettelse. Avspilling av opptak vil også være tidsbesparende og hensynsfullt for vitnene ettersom de ikke trenger å møte på nytt i retten.

Kostnadene som et opptakssystem vil medføre, vil med dette veies opp av at ankebehandlingen blir mer konsentrert og at systemet vil kunne være besparende på sikt.

I tillegg, vil opptak ivareta rettsikkerheten. Opptak av forklaringer i førsteinstans vil bidra til notoritet om hva partene har forklart i førsteinstans og hva som ellers foregikk under tingrettens behandling. Opptakene gir som tidligere nevnt en nærmest fullverdig gjengivelse av forklaringene. Ettersom opptakene tas av tingrettens behandling, gir de enda bedre grunnlag for å sikre bevisverdien. Spesielt i situasjoner hvor partene er uenige i hva som har blitt sagt, vil dette ha stor nytte i ankebehandlingen.

Hvor avspilling av opptak blir hovedregelen for behandlingen i lagmannsretten, har en bekymring fra aktørene vært at lagmannsretten vil bli for passiv i vurderingen. I et opptakssystem vil ankebehandlingen i stor grad belage seg på tingrettens behandling slik at hovedvekten av saksbehandlingen vil tilfalle tingretten. Slik vil lagmannsrettens behandling

---

¹⁶⁶ Mehren, Eskil og Holdal, Elise «Skal dokumentere alt i rettssalen: - Viktig for rettsikkerheten» *NRK*, 13. oktober 2016 (lest 22. mars 2024).

på mange måter gå over til å bli mer overprøvende fremfor omprøvende, se punkt 3.1. Lagmannsretten kan på denne måten bli mer passive.

Avspilling kan også virke passiviserende på lagmannsretten når de gjennomgår opptak, spesielt i større saker hvor det er lange opptak med mange forklaringer.¹⁶⁷ I Sverige ble det, forut for reformen, uttrykt en bekymring for om opptakene ville medføre at dommerne ville «kjede seg» under ankebehandlingen. Bakgrunnen var at video anses å være mindre engasjerende for dommerne.¹⁶⁸ For straffeprosessutvalget fremsto det likevel ikke slik at avspilling var kjedeligere å følge med på enn direkte forklaringer.¹⁶⁹ Dette anses uansett som et lite relevant argument dersom en opptaksordning vil ivareta rettsikkerheten bedre.

Som nevnt i punkt 2.2.1 er en annen fordel med opptak at det kan motvirke falske forklaringer i førsteinstans. Dette gjør seg også gjeldende i andreinstans, både ved avspilling og direkte bevisførsel. Ved avspilling uten supplerende forklaring, har ikke vitnet anledning til å endre forklaringen sin, og ved ny forklaring vil det være enklere å avdekke løgn eller liknende ettersom forklaringen fra tingretten er tatt opp.

3.4.3 Effektivitet

Effektivitet i rettssystemet er avgjørende for en velfungerende rettsstat og prinsippet står sterkt i norsk prosess. Hovedbegrunnelsen bak prinsippet er å sikre en effektiv saksbehandling slik at de involverte får avklaring så raskt som mulig og at andre rettssaker ikke blir stående i «kø». Prinsippet skal blant annet også ivareta hensynet til et materielt riktig resultat ved å foreta avgjørelser så nærme hendelsestidspunktet som mulig. Likevel er det viktig å påse at effektiviteten ikke går på bekostning av kvaliteten på saksbehandlingen slik at rettsikkerheten og tilliten til domstolene svekkes. En slik balanse kan være utfordrende å finne.

En av hensiktene med diskusjonen om avspilling av opptak i ankebehandlingen har vært å øke effektiviteten i ankebehandlingen. Dagens praksis hvor ankebehandling ofte er en gjentakelse av behandlingen i tingretten kan i visse tilfeller være svært ineffektiv. Dette skyldes at ved nåværende regler for ankebehandling må alle bevis føres på nytt på samme måte som i

---

¹⁶⁷ Jahre (2017) kapittel 6.3.

¹⁶⁸ NOU 2016: 24 s. 174.

¹⁶⁹ NOU 2016: 24 s. 180.

førsteinstans. Avspilling av opptak foretatt i førsteinstans kan på flere måter føre til en effektivisering av ankebehandlingen.

Ofte er det ikke nødvendig å høre alle parts- og vitneforklaringer på nytt i sin helhet under ankebehandlingen. Som nevnt tidligere i punkt 3.3, vil tilgangen til opptaket under saksforberedelsen bidra til å sikre effektivitet under ankebehandlingen. Retten vil under saksforberedelsen måtte legge ned mye arbeid for å gjennomgå opptakene slik at kun det som er relevant for ankebehandlingen presenteres. Forhandlingene vil på denne måten i større grad kunne konsentrere seg om det relevante og det vil være enklere å beregne hvor lang tid behandlingen av anken vil ta. Arbeidsbyrden som kommer som følge av avspillingsadgangen vil da i større grad tillegges domstolene, ikke partene.

En forutsetning for å sikre en effektiv utførelse av avspilling er at retten har etablert gode systemer for avspillingen. Opptakene må være lett tilgjengelige og enkle å spille av. Dersom retten bruker lang tid på å finne frem til riktig opptak før de kan spille av, vil dette sette en stopper for effektiviteten avspillingen skal medføre. Det antas at langvarig praksis og rutiner med et avspillingssystem, vil bidra ytterligere til effektivitet.

I saker hvor retten spiller av opptak fra førsteinstans til fordel for direkte forklaringer, vil ankebehandlingen i stor grad baseres på forklaringene som ble gitt under tingrettens behandling av saken. På denne måten vil det som oftest ikke være nødvendig for parter og vitner å møte til ankebehandling for å forklare seg om samme forhold på nytt, og retten vil heller ikke behøve å stille de samme spørsmålene på nytt. Problemer som kan oppstå på kort varsel under gjennomføringen av bevisførselen, blant annet at vitner uteblir eller kommer for sent, vil også utebli ved avspilling. Slik vil retten spare tid under ankebehandlingen, selv om den må legge den mer arbeid i selve saksforberedelsen.

En mulig utfordring i forbindelse med at vitnene ikke behøver å møte oppstår dersom retten har behov for supplerende spørsmålsstilling eller oppklaringer. Her vil en mulig løsning være at dersom man under saksforberedelsen er i tvil om det vil være behov for supplerende spørsmål til enkelte vitner, må disse være tilgjengelige for å møte digitalt.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Domstoladministrasjonen (2022) s. 31.

For føring av forklaringer fra mindre sentrale vitner vil det anses som naturlig at disse kan gjøres gjennom avspilling av opptak. For slike vitner vil det sjeldent være behov for videre spørsmålsstilling enn den som har vært gjort i tingretten. Slik vil effektiviteten bevares.

Generelt sett antas det at avspilling av opptak kan føre til kortere rettsmøter. En bekymring i relasjon til avspilling av opptak har likevel vært om det vil være mer tidkrevende enn direkte bevisførsel. I noen tilfeller vil dette bli realiteten. Hvor lagmannsretten for eksempel spiller av hele opptaket fra tingretten vil tidsbruken være noenlunde tilsvarende tingrettens. Dersom retten i tillegg har behov for å stille supplerende spørsmål, vil dette føre til en lengre ankebehandling enn førsteinstansbehandling.

Dersom alternativet til avspilling er at vitnet ikke møter til ankebehandlingen (fordi vitnet har flyttet ut av landet, ikke er mulig å få tak i, har gått bort eller liknende), vil avspilling ikke bidra til effektivitet. Derimot vil en slik tilnærming gå på bekostning av blant annet hensynet til sakens opplysning. Også i tilfeller hvor dommeren i tingretten ikke har styrt forhandlingene effektivt, vil det være en fare for at avspilling er mindre effektivt enn å føre vitnene på nytt. Her vil problemet ofte kunne løses ved å kun spille av relevante deler av opptakene.

Samlet sett antas det at avspilling av opptak fra hovedforhandling ofte vil gi en effektivitetsgevinst i ankebehandlingen ved at rettsmøtene forkortes. Særlig i situasjoner hvor kun enkelte deler av en forklaring er relevant for avgjørelsen, gjør dette seg gjeldende. At ankebehandlingen kan ta utgangspunkt i behandlingen i tingretten og ikke må gjennomføres på nytt i sin helhet, er med på å sikre effektivitet. I tilfeller hvor avspilling unntaksvis ikke vil bidra til effektivitet, men derimot gjøre ankebehandlingen mer tidkrevende, vil det være nødvendig å vurdere om enkelte deler heller kan gjøres direkte.

3.4.4 Sakens opplysning

Hensynet til sakens opplysning vil bli betydelig påvirket, både positivt og negativt, av at ankebehandlingen i stor grad belager seg på forklaringene fra tingretten gjennom avspilling av opptak.

Muntlig og direkte bevisførsel gir, som nevnt i punkt 2.1, i utgangspunktet best betingelser for sakens opplysning. Begrunnelsen er at direkte bevisførsel enklere kan oppklare eventuelle misforståelser og uklarheter. Derfor kan det argumenteres for at opptak ikke vil være tilstrekkelig for å opplyse saken. I enkelte tilfeller antas det derimot at avspilling vil ivareta

hensynet til sakens opplysning bedre enn det direkte bevisførsel vil.¹⁷¹ I hvilken grad avspilling kan gi like gode eller bedre betingelser for sakens opplysning vil utforskes i det videre.

Bruken av opptak fra førsteinstans vil i mange tilfeller styrke sakens opplysning. Først og fremst er opptakene en nærmest fullverdig gjengivelse av forhandlingene i førsteinstans. I motsetning til nye forklaringer og/eller opplesning av for eksempel protokollasjon, vil opptakene være sikrere bevis for hva som har blitt forklart tidligere. Forklaringene som er gitt under tingrettens behandling av saken ligger også nærmest hendelsen i tid. Ettersom hukommelsen kan svekkes over tid, vil hendelsene ligge ferskest i minnet og således gi best grunnlag for opplysning av saken under avhøret i tingretten.¹⁷² På denne bakgrunnen kan det argumenteres for at opptakene gir et bedre grunnlag for å opplyse saken, og at det er mer rettssikkert å spille av disse fremfor å legge opp til nye forklaringer.

Dersom det antas at forklaringen for lagmannsretten vil være tilsvarende den i tingretten, er det naturlig at et opptak fra behandlingen i tingretten vil være tilstrekkelig for å belyse saken. Spesielt dersom det antas at det ikke vil være behov for supplerende spørsmål, vil dette gjøre seg gjeldende. I tilfeller hvor det antas at forklaringen vil endres, er det derimot av stor betydning for sakens opplysning å innkalle vitnet.

Avspilling av opptak under ankeforhandlingen bidrar også til å sikre at vitner ikke uteblir av ulike årsaker. I en situasjon hvor alternativet til opptak er at vitnet ikke kan føres, for eksempel på grunn av vitnets bortgang, vil et opptak naturligvis være bedre egnet til å sikre hensynet til sakens opplysning.

I relasjon til sakkyndiges forklaring, kan det derimot være negativt å spille av opptak fremfor direkte forklaring. Sakkyndige forklaringer er ofte faglig kompliserte og relaterer seg til fagfelt domstolen ikke har særlig kompetanse innen. Da ulike dommere vil ha ulikt behov for sakkyndig forklaring, vil det være av særlig betydning for dommerne å ha anledning til å stille egne spørsmål under forklaringen.

---

¹⁷¹ NOU 2011: 13 s. 203.

¹⁷² Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) s. 236.

I relasjon til sakens opplysning er et relevant spørsmål om lydopptak har samme nytten som et videoopptak ved bruk under ankebehandlingen. Mer spesifikt er spørsmålet om lydopptak på samme måte som et videoopptak bidrar til sakens opplysning.

Om opptaket er gjort gjennom lyd eller lyd og bilde får betydning for hvordan opptaket kan anvendes i ankebehandlingen. Det er god grunn til at lyd- og bildeopptak i noen tilfeller kan tre helt eller delvis i stedet for direkte forklaring ettersom det gir en nærmest perfekt gjengivelse av situasjonen under hovedforhandlingen. Slik er det derimot ikke med kun lydopptak og det er derfor mer betenkelig om disse kan tre i stedet for direkte forklaringer. Forskrift om opptak i retten oppstiller derfor kun muligheten for avspilling dersom opptaket er foretatt gjennom lyd og bilde.¹⁷³

En uttalelse fra departementet uttrykker bakgrunnen for skillet mellom lydopptak og lyd- og bildeopptak ved avspilling;

«Dokumentasjon i form av lydopptak er bedre enn ingen dokumentasjon, men et lydopptak bør etter departementets syn ikke kunne spilles av for å tre i stedet for direkte forklaringer for retten i større utstrekning enn etter gjeldende rett, se punkt 4.1. Det vises til at lydopptakene ikke på samme måte som lyd- og bildeopptak fanger opp kroppsspråk og andre forhold som kan kaste lys over forklaringene og sørge for en fullverdig gjengivelse av dem.»¹⁷⁴

Av forarbeidene følger det altså at lydopptak ikke bør kunne tre i stedet for direkte forklaringer for lagmannsretten. Bakgrunnen er at et lydopptak ikke på samme måte som et lyd- og bildeopptak vil gi en fullverdig gjengivelse av forklaringen da den ble gjort. Ansiktsuttrykk, kroppsspråk og liknende kommer ikke til uttrykk gjennom et lydopptak og disse faktorene kan være av stor betydning når for eksempel troverdigheten til vitnet skal vurderes. At lydopptak i enkelte tilfeller vil være mulig å legge vekt på under ankebehandlingen, er likevel ikke utenkelig. I noen situasjoner er det kanskje bare hvilke ord som er brukt som er av nytte, og da vil lydopptak være tilstrekkelig. Uansett må det legges

---

¹⁷³ Forskrift om opptak i retten § 6 første ledd.

¹⁷⁴ Prop. 63 L (2017-2018) s. 13.

vekt på at lydopptak er bedre enn ingen opptak ettersom lydopptak igjen gir en bedre gjengivelse enn for eksempel notater.

Også hvilken kvalitet opptaket har, vil ha betydning for bruken. Nøyaktig hvilken kvalitet som kreves, må ses i lys av formålet med bruken av opptaket. Dersom et opptak skal kunne tre i stedet for direkte forklaringer i ankeinstansen er det naturligvis strengere krav til opptakets kvalitet.¹⁷⁵ Bakgrunnen er at opptak med tekniske utfordringer kan påvirke tilliten aktørene og partene har til opptakene som bevis. Dersom opptak ikke gir en tilstrekkelig visning av forhandlingene gjennom lyd- og bildekvalitet, vil hensikten med å vise det svekkes.

Benyttes opptaket likevel, til tross for dårlig teknisk kvalitet, vil dette påvirke lagmannsrettens bevisvurdering ved at opptakene ikke kan tillegges særlig bevismessig vekt. Dersom vitnet heller ikke er kalt inn til ankeforhandlingen for supplerende spørsmål, er opptaket helt avgjørende og dårlig kvalitet enda mer ødeleggende.¹⁷⁶ I tilfeller hvor opptaket ikke vil være mer hensiktsmessig og forsvarlig enn direkte bevisførsel, burde de anvendes med forsiktighet.

3.4.5 Kontradiksjon

Kontradiksjon er et grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp og vektlegges sterkt i både straffeprosessen og sivilprosessen.¹⁷⁷ Prinsippet kommer til uttrykk i blant annet GrL § 95 og det skal mye til for å fravike retten til kontradiksjon. I tilknytning til avspilling av opptak, er det kontradiksjonens sannhetsfremmende effekt som er i søkelyset.¹⁷⁸ Anledningen til å stille spørsmål og oppklare uklarheter bidrar til opplysningen av saken. Kontradiksjon bidrar på denne måten både til ivaretagelsen av blant annet rettsikkerhet og tillit til domstolene, og til at saken blir avgjort på riktigst mulig grunnlag.

Prinsippet har nær tilknytning til muntlighets- og bevisumiddelbarhetsprinsippet som begge legger til rette for kontradiksjon. Indirekte bevisførsel vil ikke på samme måte som direkte bevisførsel ivareta en fullstendig anledning til kontradiksjon. Kontradiksjon innebærer at partene skal ha anledning til både å fremlegge sine synspunkter og bevis, i tillegg til å

---

¹⁷⁵ NOU 2016: 24 s. 684.

¹⁷⁶ Jahre (2017) kapittel 6.3.

¹⁷⁷ Rui (2014) kapittel 5.4.

¹⁷⁸ NOU 2016: 24 s. 177.

imøtegå, kommentere og stille spørsmål til motpartens argumenter og bevis.¹⁷⁹ Ettersom noen, eventuelt ingen vitner vil være til stede under ankeforhandlingen ved avspilling, utgår partenes adgang til spørsmålsstilling. Dette er en essensiell del av partenes rett til kontradiksjon. På denne bakgrunnen begrenses avspillingsadgangen av kontradiksjonsprinsippet. Behovet for spørsmålsstilling, vil derimot kunne bli sikret ved anledningen til å gi supplerende direkte bevisførsel.¹⁸⁰

Retten til kontradiksjon kan i noen tilfeller stå i et spenningsforhold med andre hensyn, for eksempel hensynet til sakens opplysning og effektiv saksbehandling. I en situasjon hvor alternativet til avspilling av opptak er at bevisene ikke blir ført, vil hensynet til kontradiksjon og hensynet til sakens opplysning stå mot hverandre. Her vil det likevel av åpenbare grunner være mer hensiktsmessig å spille av opptakene uten ivaretagelse av kontradiksjon. En forklaring uten mulighet for direkte kontradiksjon er fortsatt et bevis, og det vil uansett være mulig å oppfylle hensynet til kontradiksjon gjennom føring av andre beviser som uttaler seg om det samme som den avspilte forklaringen. Retten til kontradiksjon kan også i noen tilfeller gå på bekostning av hensynet til effektiv saksbehandling. Dette gjør seg spesielt gjeldende ved føring av sentrale vitner og ved fremleggelse av sakkyndige rapporter, der kontradiksjon er sentralt for sakens opplysning. Her vil det være nødvendig at partene får stilt sine spørsmål, selv om det vil ta lenger tid.

3.4.6 Hensynet til vitnet

Spørsmålet om opptak av parts- og vitneforklaringer i førsteinstans helt eller delvis kan erstatte direkte forklaringer i andreinstans har vært diskutert og vurdert flere ganger. Første gang tematikken ble presentert var i NOU 2006:10. Her ble det stilt spørsmål til vitner og fornærmedes påkjenning ved å måtte forklare seg gjentatte ganger om det samme forholdet: «I mange tilfeller ville det nok lette byrden for fornærmede vesentlig om det var nok å gi rettslig forklaring én gang, for eksempel slik at forklaringen for tingretten ble tatt opp på video og at opptaket ble spilt av ved en eventuell ankeforhandling.». Problemstillingen lå utenfor utvalgets mandat, og ingen forslag ble derfor fremmet,¹⁸¹ men poenget er relevant fremdeles.

---

¹⁷⁹ Matningsdal (2013) kapittel 1.

¹⁸⁰ NOU 2016: 24 s. 180.

¹⁸¹ NOU 2006: 10 s. 160.

Slik systemet er nå må vitnene forklare seg om det samme flere ganger når en sak ankes. Dette ville vært unngått dersom opptak fra tingretten kunne erstattet vitnets forklaring i ankerunden. Særlig for fornærmede i alvorlige og sårbare saker, slik som for eksempel saker om seksuallovbrudd, vil dette ha stor betydning. Enkelte saker kan være av stor belastning for fornærmede og vitner, og å måtte forklare seg om vanskelige og sårbare forhold flere ganger er selvsagt en økt belastning. Hensynsfullhet er et sentralt hensyn i straffeprosessen, og ved å spille av opptak til fordel for direkte forklaringer, ivaretas dette. På denne måten vil fornærmede eller vitnet bespares for å gjennomgå saken på nytt, og ikke minst forklare seg på nytt.

I tillegg til at det å forklare seg på nytt kan være en stor følelsesmessig belastning, er det også bruk av vitnets tid, og domstolenes ressurser dersom vitnet har lang reisevei. Dersom forklaringen i andreinstans vil være den samme som i førsteinstans vil denne bruken av tid også muligens kunne oppleves som unødvendig. I slike tilfeller, vil det være mer hensynsfullt å spille av opptaket fra behandlingen i tingretten.

3.5 Opptakets nytte under domskonferansen og domsskrivingen

For øyeblikket er avspilling av opptak under domskonferansen og domsskrivingen i utgangspunktet mest relevant for tingretten ettersom opptak av lagmannsrettens behandling ikke gjøres i dag. Dersom man i fremtiden også vil ta opptak av behandlingen i andreinstans, vil dette være enda mer relevant også for lagmannsretten. I det videre vil det likevel foretas en liten gjennomgang av hvilke fordeler avspilling kunne hatt i etterarbeidet av ankesaken.

Retten står som nevnt i punkt 2.2.2, fritt til selv å benytte opptakene der det anses relevant, jf. strpl. § 23.¹⁸² Dette innebærer at det ikke foreligger noen begrensninger i rettens mulighet til å spille av opptakene under henholdsvis domskonferansen og domsskrivingen. Under prøveprosjektet ble det likevel erfart at opptakene sjeldent ble benyttet til intern gjenbruk under domskonferansen og domsskriving.¹⁸³ Bakgrunnen for at avspilling ikke ble brukt i

---

¹⁸² Prop. 63 L (2017-2018) s. 26.

¹⁸³ Domstoladministrasjonen (2022) s. 59.

forbindelse med domsskriving var tekniske utfordringer og at dommerens notater ble ansett som tilstrekkelige.¹⁸⁴

I tilfeller hvor opptakene unntaksvis gjorde nytte under domskonferansen eller domsskrivingen var bakgrunnen å unngå misforståelser. Her ble henholdsvis sakkyndiges forklaring og forklaringer som innebar teknisk vanskelige spørsmål nevnt.¹⁸⁵ Ettersom opptakene gir en nøyaktig gjengivelse av hendelsesforløpet i rettssaken, vil avspilling bidra til å sikre at dommen er basert på korrekt informasjon og ikke misforståelser eller forglemmelser.

Opptakene kan være hjelpelige med å forsikre dommerne om at alle relevante faktorer er tatt i betraktning og vurdert, slik at ingen nyttig informasjon blir utelatt. Slik vil opptaket bidra til å styrke rettssikkerheten og tilliten til domstolen. Ved bruk av opptakene vil dommerne slippe å stole på sine egne notater, som i tillegg til å styrke rettssikkerheten også vil spare tid og bidra til effektivitet. Dommerne kan under rettssakene bruke all sin oppmerksomhet på det som skjer i retten, fremfor å notere.¹⁸⁶ I erfaringsrapporten ble det likevel presisert at dommernes notater ofte var tilstrekkelige.¹⁸⁷

Lagmannsretten kan også få bruk for opptakene fra tingretten under lagmannsrettens domskonferanse og domsskriving. Avspillingen av disse vil få særlig betydning hvor det er usikkerhet om hva som ble forklart under et avhør eller hvor mye og hva som ble gjengitt av ulike bevis, for eksempel politiavhør.

---

¹⁸⁴ Domstoladministrasjonen (2022) s. 42-43.

¹⁸⁵ Domstoladministrasjonen (2022) s. 59.

¹⁸⁶ NOU 2016: 24 s. 753.

¹⁸⁷ Domstoladministrasjonen (2022) s.43.

4 Avsluttende bemerkninger

Avhandlingen har drøftet spørsmålet om gjenbruk av opptak i andreinstans i straffesaker. Temaet belyser et samfunnsrettslig problem uten en klar rettslig løsning. Formålet med avhandlingen har på denne bakgrunnen vært å klargjøre de rettslige rammene og hensynene bak bruken av opptak under ankesaker, særlig i relasjon til spørsmålet om avspilling av opptak kan erstatte direkte forklaringer. Det har vært to overordnede målsetninger med denne vurdering. For det første hvordan gjeldende straffeprosesslovgivning åpner for slik bruk, og for det andre hvilken nytte slik gjenbruk har i rettergangen. Det er særlig tre punkter som står frem.

For det første er avspilling av opptak avgjørende for å ivareta rettssikkerheten til de involverte partene i ankesaker. Ankemuligheten i seg selv ivaretar riktig nok parters rett til en rettferdig rettergang ved å tilby en fullstendig ny prøving av saken fra hovedforhandlingen. Selve behandlingen i ankeinstansen må imidlertid også ivareta kravene til rettferdig rettergang. Her ivaretas rettssikkerheten blant annet ved muligheten til både å presentere nye bevis og å føre vitner på nytt. Muligheten for avspilling av opptak fra førsteinstans vil imidlertid kunne bidra ytterligere til ivaretagelsen av rettsikkerhet i ankebehandlingen. Opptakene vil blant annet bidra til bedre opplyste gjennom å være sikre bevis av tidligere forklaringer avgitt nærmere hendelsen i tid. Slik vil hensynet til et materielt riktig resultat ivaretas. I tillegg vil opptak gjøre det enklere å avdekke eventuelle saksbehandlingsfeil fra behandlingen i førsteinstans, eller være et bevis på det motsatte, nemlig at behandlingen i førsteinstans var rettferdig. Dagens ordning, hvor forklaringer i tingretten i svært begrenset utstrekning blir sikret for ettertiden, er lite holdbar. Dette er problematisk i relasjon til rettssikkerhet, et grunnprinsipp i norsk rett.

For det andre bidrar opptak særlig til en trygg ankesiling. Opptak styrker avgjørelsesgrunnlaget til silingsutvalget og gir et bedre grunnlag for vurderingen av om en anke skal fremmes eller ikke. Slik vil både hensynene til effektivitet og rettsikkerhet ivaretas. Effektivitet sikres ved at ankeinstansen enklere kan sile ut saker hvor ny prøving ikke er nødvendig, mens rettsikkerhet sikres ved at silingsbeslutningen bygger på et trygt faktisk grunnlag. Før det er etablert gode praksiser for avspillingen kan det antas at ankesilingen vil bli tidskrevende med avspilling. Den viktigste effektivitetsgevinsten er likevel selve silingen, ikke at silingsprosessen blir raskere. At avspilling kun skal foretas der det er «nødvendig» er

uansett behjelpelig i disse situasjonene, slik at ankeinstansen kan begrense tidsbruken til det som trengs for at saken skal bli tilstrekkelig opplyst.

Til tross for at avspilling av opptak kan bidra til kortere ankebehandlinger er det usikkert om avspilling vil effektivisere ankebehandlingen generelt sett. En forutsetning for at avspilling skal bidra til effektivitet under ankebehandlingen er at forarbeidet med opptakene under saksforberedelsen må være av særlig god kvalitet. Også her er det nødvendig med gode praktiske løsninger for at avspilling skal være effektivt.

For det tredje er avspilling av opptak svært positivt i lys av de grunnleggende hensynene til muntlighet- og bevisumiddelbarhet samt hensynsfullhet overfor vitner. Forslaget om at opptak av parts- og vitneforklaringer tatt i førsteinstans helt eller delvis skal kunne tre i stedet for direkte forklaringer, var og er svært kontroversielt. Muntlighets- og bevisumiddelbarhetsprinsippene står sterkt i norsk prosessrett, og ettersom avspilling av opptak fremfor direkte forklaringer til dels strider mot disse hensynene, har forslaget fått mye kritikk. Avspilling av opptak under ankebehandlingen legger imidlertid ingen begrensninger på ivaretagelsen av disse prinsippene under tingrettens behandling, og forslaget utelukker heller ikke muligheten for å være vitne direkte for ankeinstansen.

Tingrettens behandling vil uansett alltid belage seg på muntlig og direkte bevisførsel slik at hensynene til kontradiksjon og sakens opplysning blir ivaretatt der. Ved avspilling av opptak i ankeinstansen vil hovedvekten av bevisførselen riktig nok overføres til tingretten, og lagmannsretten må lagt på vei belage seg på hvordan tingretten har ivaretatt for eksempel kontradiksjonen. Bevisførselen under lagmannsrettens behandling blir på denne måten ikke fullstendig muntlig og umiddelbar, ettersom den benytter seg av opptak fra tingretten. Ettersom rettighetene er ivaretatt under forklaringene for tingretten, trenger ikke dette å være særlig problematisk. Gjenbruk av opptak er også hensiktsmessig fordi det vil føre til at parter og vitner ikke behøver å forklare seg på nytt. Hvor saken som ankes er av særlig sårbar karakter er avspilling det bedre alternativet for hensynsfullhet.

Skal ankeinstansene i Norge begynne med utstrakt bruk av opptak av forklaringer fra førsteinstans, må det antakeligvis gjennomføres justeringer av gjeldende prosesslovgivning. Opptakssystemet i dag preges av et til dels uklart rettskilddebilde. Straffeprosessloven, som er den overordnede rettskilden på området, regulerer opptaksplikten til domstolene og slår fast at

opptak skal tas. Allikevel følges ikke opptaksreglene opp i praksis, fordi det kun er et fåtall av tingrettene har utstyret som kreves.

Selve bruken av opptakene er imidlertid ikke regulert i straffeprosessloven. Som nevnt tidligere i avhandlingen reguleres bruken av opptakene kun i forskrift om opptak i retten. Forskriften gjelder imidlertid kun et knapt uvalgt domstoler. Hvilke retningslinjer som gjelder for avspilling i de øvrige domstolene dersom det tas opptak i dem, er ikke avklart. Hva gjeldende rett på området er, er derfor uklart.

Bruk av opptak i stedet for direkte forklaringer går også til dels på tvers av enkelte grunnleggende hensyn i straffeprosessen og lovbestemmelsene som regulerer bevisføring generelt – særlig det nevnte bevisumiddelbarhetsprinsippet og muntlighetsprinsippet. Bakgrunnen for denne motstriden er antakelig at reglene om opptak ble utformet og vedtatt raskt for å gi en inngangsbestemmelse til prøveprosjektet om opptak i retten, og at selve straffeprosessloven ikke på nåværende tidspunkt er tilpasset en situasjon der ankeinstansen skal bruke opptak av forklaringer i stor grad i stedet for direkte forklaringer. En slik type regulering er problematisk, særlig fordi det kan skape uklare regler og inkonsistent saksbehandling mellom lagmannsrettene.

I nærmest 50 år har det vært konsensus om at opptak av rettsforhandlinger er et gode i norsk prosessrett. Likevel har ordningen aldri blitt gjennomført i praksis. Riktig nok gjennomføres det nå et prøveprosjekt i enkelte domstoler, og det er en ambisjon om at opptak skal kunne tas i alle landets tingretter innen få år. Hvordan disse opptakene skal brukes, og hvordan dette skal reguleres synes imidlertid å være mer usikkert. Dagens praksis, hvor det ikke tas opptak av rettssaker, ivaretar ikke, slik jeg ser det, grunnleggende rettssikkerhetshensyn. Opptak sikrer effektivitet i ankebehandlingen, hensynsfullhet overfor sårbare vitner, at forklaringer ikke tilpasses og et bedre grunnlag for ankesilingen. At opptak likevel ikke benyttes, er uheldig. Behovet for å få på plass et velfungerende og opptakssystem i norske rettssaler er nødvendig for å ivareta disse hensynene. Etter min mening bør derfor prosesslovgivningen endres og tilpasses slik at det er tydelig hvordan opptak skal brukes, samt at saksbehandlingen i landets lagmannsretter blir konsistent.

Referanseliste

Lover

Grunnloven	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grl.).
Domstolloven	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven).
Tvistemålsloven	Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven, tvml.) (opphevet).
Straffeprosessloven	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven, strpl.).
Lov om endringer i straffeprosessloven	Lov 11. juni 1993 nr. 80 om endringer i straffeprosessloven m.v. (to-instansbehandling, anke og juryordning).
Straffeloven	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven, strl.).
Tvisteloven	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven, tvl.).
Lov om endringer i straffeprosessloven	Lov 21. juni 2019 nr. 51 om endringer i straffeprosessloven mv. (ankesiling m.m.).

Forskrifter

FOR-1985-11-15-1911	Forskrift 15. november 1985 nr. 1911 om lydopptak ved rettens behandling av en straffesak (opphevet).prosess
FOR-1997-03-10-1097	Forskrift 10. mars 1997 nr. 1097 om prøveordning med lydopptak av hovedforhandling i straffesaker (opphevet).
FOR-2018-09-28-1471	Forskrift 28. september 2018 nr. 1471 om opptak i retten.
FOR-2018-10-17-1577	Forskrift 17. oktober 2018 nr. 1577 om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for.

Lovforarbeider

NUT 1969: 3	Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven).
Ot.prp. nr. 35 (1978-79)	Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven).
NOU 1992: 28	To-instansbehandling, anke og juryordning i straffesaker.
Ot.prp. nr. 78 (1992-1993)	Om lov om endringer i straffeprosessloven m.v (to-instansbehandling, anke og juryordning).
NOU 1996: 15	Liland-saken.
NOU 2001: 32 A	Rett på sak Lov om tvisteløsning (tvisteloven).
Ot.prp. nr.51 (2004-2005)	Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).
NOU 2006: 10	Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter.
NOU 2007: 7	Fritz Moen og norsk strafferettspleie.
Prop. 141 L (2009-2010)	Endringer i straffeprosessloven mv.
NOU 2011: 13	Juryutvalget – Når sant skal skrives.
NOU 2016: 24	Ny straffeprosesslov.
Innst. 6 S (2017-2018)	Innstilling fra justiskomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 2018, kapitler under Justis- og beredskapsdepartementet mv. (rammeområde 5).
Prop. 1 S (2017-2018)	For budsjettåret 2018 – Utgiftskapitler: 61, 400-497, Inntektskapitler: 3400-3497 (Justis- og beredskapsdepartementet).
Prop. 63 L (2017-2018)	Endringer i straffeprosessloven og tvisteloven (opptak og gjenbruk av forklaringer i retten mv.).
PRE-2018-09-28-1470, PRE-2018-09-28-1471	Ikraftsetting av lov 22. juni 2018 nr. 79 om endringer i straffeprosessloven og

tvisteloven (opptak og gjenbruk av forklaringer i retten mv.). Forskrift om opptak i retten Kongelig resolusjon. Statsråd Tor Mikkel Wara.

Prop. 53 L (2018-2019)

Endringer i straffeprosessloven mv. (ankesiling m.m.).

NOU 2020: 11

Den tredje statsmakt Domstolene i endring.

Internasjonale konvensjoner

EMK

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4. November 1950. (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen med protokoller, EMK).

SP

International Covenant on Civil and Political Rights, 16. December 1966 (entered into force 23 March 1976) (Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller, SP).

Rettspraksis

HR-2020-1222-U.

HR-2021-2058-A.

LG-2021-154866.

LG-2023-4440.

Litteratur

Domstoladministrasjonen (2022)

Opptak i Retten - del 2 Erfaringsrapport, Domstol.no, 19. september 2022.

Domstoladministrasjonen (2023)

Årsmelding 2023, Domstol.no.

Finstad

Finstad, Fredrik Bøckman, *Norsk lovkommentar: Straffeprosessloven*, note 110A, Rettsdata.no (hentet 30. april 2024).

Frøberg mfl.	Frøberg, Thomas, Gert Johan Kjelby, Anders Løvlie, Runar Torgersen, <i>Karnov lovkommentar: Straffeprosessloven</i> , note 1 til § 22 (hentet 2. april 2024).
Høgberg og Sunde (2019)	Høgberg, Alf Petter og Sunde, Jørn Øyrehagen, <i>Juridisk metode og tenkemåte</i> , Universitetsforlaget (2019).
Jahre (2017)	Jahre, Hans-Petter, «Gjenbruk av forklaringar fra første instans ved behandling av bevisanker i de skandinaviske land», <i>Tidsskrift for strafferett</i> 2017 s. 191-212.
Justis- og beredskapsdepartementet	Pressemelding nr. 75-2023, 6. oktober 2023.
Keiserud mfl. (2020)	Keiserud, Erik, Knut Erik Sæther og Morten Holmboe, Hans-Petter Jahre, Magnus Matningsdal og Jarle Golten Smørdal «Straffeprosessloven: Lovkommentar» <i>Juridika.no</i> (2024) (hentet 12. mars 2024).
Kristiansen (2022)	Kristiansen, Steinar «Liland-saken» Store norske leksikon, 9.mai 2022, https://snl.no/Liland-saken (hentet 9. april 2024).
Krokan (2020)	Krokan, Arne «Digital transformasjon av domstolene – en utdypning», vedlegg til NOU 2020: 11 Den tredje statsmakt, 2020.
Leirvik (2018)	Leirvik, Halvard, «Gjenbruk av forklaringar i straffesaker – eitt steg fram og to tilbake?», <i>Lov og rett</i> 2018 s. 474-492.
Matningsdal (2013)	Matningsdal, Magnus «Kontradiksjon i sivile saker og straffesaker», <i>Jussens venner</i> 2013 s. 1-115.
Mehren og Holdal (2016)	Mehren, Eskil og Holdal, Elise «Skal dokumentere alt i rettssalen: - Viktig for rettssikkerheten» NRK, 13. oktober 2016, https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/skal-dokumentere-alt-i-rettssalen--viktig-for-rettssikkerheten-1.13177565 (hentet 22. mars 2024).
Norges domstoler	«Anke til lagmannsretten» Norges domstoler, https://www.domstol.no/no/straffesak/anke-til-lagmannsretten/ (hentet 24. april 2024)

- Norges domstoler «Juridisk ordliste: begrenset anke» Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/juridisk-ordliste/>, (hentet 25. april 2024).
- Norges domstoler «Strategisk plan for domstolene 2025 – Domstolene 2025» Norges domstoler, <https://www.domstol.no/no/strategisk-plan/> (hentet 28. april 2024).
- Rui (2014) Rui, Jon Petter, «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens venner* 2014 s. 382-443.
- Skoghøy (2018) Skoghøy, Jens Edvin A., *Rett og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget (2018).
- Strandberg og Nylund (2020) Strandberg, Magne og Nylund, Anna, «Utsikt til innsikt: En komparativ tilnærming til reform av reglene om anke til lagmannsretten over dommer i sivile saker», *Lov og rett* 2020 s. 84-102.
- Øyen (2022) Øyen, Ørnulf, *Straffeprosess*, 3. utg., Fagbokforlaget (2022).

